

baobab

Avaluació intermèdia del projecte “Recollida de la Bossa Solidària”, de l’Associació Relats de l’Alzina, La Garriga, Barcelona

Informe d’avaluació

Nuria Mir, Jure Bittor, Xavier Mir

Desembre 2015

Índex

1	INTRODUCCIÓ	1
2	METODOLOGIA.....	3
3	CONTEXT	5
4	EL PROJECTE DE “RELATS DE L’ALZINA”	17
5	PERCEPCIONS	26
6	RESULTATS DE L’AVALUACIÓ	28
7	CONCLUSIONS I RECOMANACIONS.....	40
	ANNEXES	43
	Annex 1. Termes de referencia de l’avaluació	43
	Annex 2. Bibliografia.....	47

1 INTRODUCCIÓ

Al llarg de 2013 l'associació de La Garriga "Relats de l'Alzina" va treballar en la preparació del projecte "Recollida de la Bossa Solidària", buscant mobilitzar la solidaritat de la ciutadania de La Garriga envers famílies durament afectades tant per la pobresa estructural com per la greu crisi econòmica i social dels darrers anys. El projecte es va posar en marxa a començaments de 2014 i continua avui en execució.

Es basa en la recollida i redistribució gratuïta de fruites, verdures fresques i ous al mercat setmanal de La Garriga. Aquesta tasca és duta a terme per un equip de voluntàries que recullen de les parades aquells aliments que, arribat el final de la jornada, no s'han venut i no podran conservar per vendre més endavant. Per altra banda, el projecte també recull i distribueix aliments que els clients del mercat compren i porten a la parada de "Relats de l'Alzina" per a ser distribuïts, el que es coneix com "la bossa solidària". El menjar en mal estat es llença, i només aquell que està perfecte omple les caixes a repartir. En els casos en que els aliments estan una mica picats es deixen en una caixa a part perquè ho agafi qui vulgui. Els aliments són organitzats i repartits en funció del número de membres dels grups familiars.

La designació de famílies destinatàries és feta pels serveis de Benestar Social de L'Ajuntament de La Garriga, ja que són aquests serveis els que disposen de les dades i eines necessàries per conèixer i valorar la situació socioeconòmica de les famílies. Actualment la quantitat de menjar recollit només permet oferir aquest servei a un màxim de quinze famílies (60 persones aproximadament). Les famílies que el dissabte recullen la seva bossa automàticament conserven el seu torn per la setmana següent, mentre que aquelles que no assisteixen han de tornar a demanar plaça a Benestar Social. Aquest és el mecanisme amb què es garanteix que, donat el limitat abast del projecte, només aquelles famílies que fan un ús real del servei se'n puguin seguir beneficiant.

Aquest treball d'avaluació intermèdia, conduït per la Consultoria Baobab¹, vol ser una anàlisi que ajudi a valorar aspectes clau del projecte com l'adequació a la realitat de La Garriga, l'alineament amb les polítiques públiques existents i la identificació de famílies beneficiàries; el grau de compliment fins avui dels objectius previstos en el projecte; els recursos i mecanismes de funcionament operatiu; els efectes que s'observen sobre les famílies beneficiàries; la sostenibilitat del projecte, en base a l'apropiació per part de les famílies i actors implicats.

Per concretar els objectius de l'avaluació, rol dels actors en l'avaluació i aspectes a analitzar, Baobab Consultoria va assistir a l'associació "Relats de l'Alzina" en l'elaboració d'uns Termes de Referència de l'Avaluació (TdR) que van ser també revisats per l'Ajuntament de La Garriga. En base a aquests TdR es va dissenyar l'aproximació metodològica a seguir, resumida en el capítol 2 "Metodologia".

En el capítol 3 "Context" es descriuen elements de l'entorn que tenen a veure amb la pertinença del projecte. Donat que des de fa quinze anys hi ha una creixent confluència entre el treball en desenvolupament social i la promoció dels drets humans fonamentals, hem

¹www.baobabconsultoria.com

considerat interessant contextualitzar el projecte en el marc legal existent pel que fa a l'alimentació (Apartat A, "Dret a l'alimentació"). Tot i que a nivell internacional el dret a l'alimentació és un dret àmpliament reconegut, malauradament la legislació espanyola i catalana no tradueix adequadament els compromisos internacionals adquirits. En la pràctica, l'alimentació és avui un àmbit completament mercantilitzat i deixat en mans del lliure mercat (Apartat B, "El sistema agroalimentari català"). Els períodes de forta crisi econòmica com el que estem vivint els darrers anys evidencien i agreugen el fet que desenes de milers de famílies no tenen com accedir als mercats d'aliments i no poden cobrir les seves necessitats alimentàries bàsiques (Apartat C, "Crisi econòmica, pobresa i exclusió social a Catalunya"). Com a resposta a aquesta problemàtica, les entitats socials s'esforcen per cobrir parcialment les mancances en l'atenció a les famílies en situació de pobresa o exclusió social (Apartat D, "El paper de les entitats socials en l'ajuda alimentària"), insuficientment recolzades per les polítiques públiques en un context de forta retallada de la despesa social (Apartat E. "El paper de l'administració pública catalana").

En el capítol 4 es fa una descripció completa del projecte de Relats de l'Alzina, el seus objectius, el paper dels diferents actors implicats, el procés de la seva posta en marxa i la seva organització i mecanismes de funcionament. Es sintetitzen valoracions obtingudes sobre els aspectes anteriors, així com sobre la importància que les caixes de fruites i verdures tenen per a les famílies beneficiàries. En el capítol 5 "Percepcions" es sintetitzen algunes percepcions sobre el projecte recollides als carrers de La Garriga, tant dels clients del mercat com de diversos regidors de l'Ajuntament.

A partir de tota la informació recollida i analitzada, en el capítol 6 "Resultats de l'avaluació" es sintetitzen les principals constatacions i conclusions en relació a les diferents preguntes d'avaluació plantejades en els TdR, ordenades en base al cinc criteris d'avaluació considerats: Pertinença en el context d'actuació; Eficàcia en la consecució dels objectius previstos pel projecte; Eficiència en el funcionament; Impacte sobre les famílies i sobre la ciutadania garriguenca; Sostenibilitat o continuïtat en el futur dels efectes positius del projecte.

Finalment, en el capítol 7 es formulen recomanacions de cara al futur del projecte.

2 METODOLOGIA

a. Objectius de l'avaluació

Aquesta avaluació vol ser una eina que permeti valorar el projecte i que a la vegada ajudi a millorar el disseny de les futures fases del projecte. L'avaluació vol contribuir a conèixer millor i analitzar la realitat contextual, ajudant a que el projecte desenvolupi també una capacitat d'incidència i de transformació social. En base a l'anterior, els objectius d'aquesta avaluació es concreten en:

- Conèixer les necessitats de la població i analitzar de manera crítica com el projecte hi està donant resposta.
- Identificar els actors que conformen aquesta realitat, veure quin paper hi juguen i explorar com poden contribuir a una major incidència del projecte.

Donat que el projecte està sent executat sense una data de finalització determinada, es tracta d'una avaluació *in itinere* o intermèdia i s'està duent a terme per la voluntat de conèixer quin és l'estat actual del projecte.

La participació de tots els actors en el procés d'avaluació és important per tal de reconèixer la pluralitat de visions i d'interessos, així com per reflectir la complexitat d'una realitat molt heterogènia. Per complir amb aquesta comesa, als Termes de Referència (TdR) de l'avaluació es proposà la creació d'un Comitè de Seguiment que idealment estaria conformat per un representant de cadascuna de les parts. També es contemplava la possibilitat d'incloure-hi representants d'actors que tot i que no estiguessin directament implicats en el projecte, formessin part del sector i hi tinguessin interessos (p.e. Càritas o els supermercats). Tot i això, aquest Comitè de Seguiment no es va realitzar, però sí que es va mantenir cert flux comunicatiu amb la gran majoria d'actors implicats.

b. Espai temporal i geogràfic

Després de la seva preparació al llarg de 2013, el projecte es va començar a executar a La Garriga el febrer de 2014. Actualment continua en execució i no té data de finalització prevista. Aquest treball d'avaluació s'ha d'entendre doncs com una avaluació intermèdia duta a terme durant l'any 2015

c. Criteris d'avaluació

L'anàlisi avaluativa s'ha dut a terme seguint els cinc criteris de referència indicats als Termes de Referència: Pertinença, Eficàcia, Eficiència, Impacte i Sostenibilitat. Per poder realitzar l'anàlisi d'aquests criteris hem seguit una sèrie de preguntes que desenvolupen diversos aspectes de cadascun. La taula de criteris i preguntes pot ser consultada en els TdR de l'Annex 1. Així, amb aquests criteris el que veurem serà l'adequació al context del projecte, la identificació de la població potencialment beneficiària així com el disseny del projecte en relació

a aquesta, el compliment d'objectius i resultats, les sinèrgies generades pel projecte, la planificació i gestió dels recursos disponibles del projecte, la coordinació i el seguiment, els efectes observats i l'apropiació del projecte per part de les persones usuàries. Durant el disseny de l'avaluació preteníem valorar també l'alineament del projecte amb les polítiques públiques i el marc legal, però això finalment només s'ha fet a nivell de context i no hem pogut dedicar la atenció desitjada a l'encaix a nivell local.

d. Mètodes per l'obtenció d'informació

Pel que respecta a la recollida d'informació, hem fet servir els següents mètodes:

- En primer lloc, hem fet una **consulta de documentació**, basada principalment en el recull i l'estudi de la documentació disponible sobre dret a l'alimentació, tant a nivell local com a nivell internacional, que van des de documents referents al marc legal fins a diferents estudis sobre la pobresa i l'alimentació. També hem revisat les dades sobre el projecte recollides per l'Àrea d'Acció Social.
- En segon lloc, hem realitzat **entrevistes semi-estructurades** a les famílies usuàries del projecte, a les voluntàries del projecte i als paradistes del mercat.
- En tercer lloc, també hem **fet entrevistes en profunditat** als tècnics de l'Ajuntament, a les responsables del projecte i a un expert en dret a l'alimentació.
- També hem realitzat **enquestes i entrevistes** de petit format i amb preguntes relativament obertes a algunes persones assistents al mercat.
- Per últim, hem fet un **taller participatiu/grup de discussió** amb les voluntàries i algunes usuàries per poder tractar temes de manera més acurada.

Foto 1. Taller d'avaluació amb voluntàries i algunes usuàries

3 CONTEXT

A. El dret a l'alimentació

El Dret a l'Alimentació: reconeixement internacional

A l'article 25 de la Declaració Universal dels Drets Humans es reconeix que:

“Tota persona té dret a un nivell de vida adequat que li asseguri, així com a la seva família, la salut i el benestar, i en especial l'alimentació, el vestit, l'habitatge, l'assistència mèdica i els serveis socials necessaris; té així mateix dret a les assegurances en cas d'atur, malaltia, invalidesa, viduïtat, vellesa i altres casos de pèrdua dels seus mitjans de subsistència per circumstàncies independents de la seva voluntat.”

A més a més, aquest dret està ratificat en l'article 11 del Pacte Internacional dels Drets Econòmics, Socials i Culturals (PIDESC), on s'estableix que:

1. Els Estats Signants del present Pacte reconeixen el dret de tota persona a un nivell de vida adequat per a si mateix i per a la seva família, inclosa l'alimentació...
2. Els Estats Signants del present Pacte, reconeixent el dret fonamental de tota persona a estar protegida contra la fam, adoptaran, individualment i mitjançant la cooperació internacional, les mesures, inclosos els programes concrets, que es necessiten per:
 - a) Millorar els mètodes de producció, conservació i distribució d'aliments mitjançant la plena utilització dels coneixements tècnics i científics, la divulgació dels principis sobre nutrició i el perfeccionament o la reforma dels règims agraris de mode que s'assoleixin l'explotació i la utilització més eficaces de les riqueses naturals;
 - b) Assegurar una distribució equitativa dels aliments mundials en relació amb les necessitats, considerant els problemes que es plantegen tant als països que importen productes alimentaris com als que els exporten.

Podem veure, doncs, que a nivell internacional l'accés a l'alimentació està reconegut com a dret inalienable de totes les persones. Cal remarcar que els drets humans són interdependents, i que prescindir de qualsevol d'ells fàcilment suposaria que tampoc es puguin complir els altres. Amb el cas de l'alimentació això és molt clar, ja que sense una alimentació suficient no es pot gaudir plenament d'altres drets, com ara el del treball o l'habitatge. Més concretament, és reconeix la centralitat de l'alimentació i la nutrició per assegurar la bona salut i benestar de totes les persones, i s'explicita que això només es pot assegurar si es tenen en compte les diverses fases de la producció i consum d'aliments: producció, conservació, distribució i informació.

Es diu també que l'equitat i l'eficiència són criteris organitzatius que han de regir totes aquestes fases. S'entén doncs que cap persona s'ha de trobar en una situació de desavantatge a l'hora d'accedir als aliments i que el model de producció s'ha de dissenyar d'acord amb les necessitats i recursos de cada país. Fonamental per a l'estudi que ens ocupa és a la segona part de l'article 11 del PIDESC, on es recull el compromís i responsabilitat dels Estats Signants del Pacte a prendre les mesures necessàries per tal d'assegurar que realment es garanteix el dret a l'alimentació de totes les seves poblacions. Com veurem en els següents apartats, ni

Espanya ni Catalunya dediquen esforços suficients a aconseguir l'encaix entre la realitat que viuen els seus ciutadans, el model de producció agroalimentari vigent i els drets humans.

El Protocol Facultatiu al PIDESC, ratificat per l'Estat espanyol el 2010, permet exigir el compliment dels drets reconeguts en el Pacte. D'aquesta manera, des de la seva entrada en vigor el 5 de maig de 2013, s'ha habilitat la presentació de queixes, individuals o col·lectives, davant el Comitè de Drets Econòmics, Socials i Culturals (DESC) de Nacions Unides per vulneració d'aquests drets per part de les diferents administracions de l'Estat.²

La ratificació d'aquests tractats internacionals comporta diverses obligacions per a l'Estat, que en *l'Informe sobre el Dret a l'Alimentació a Catalunya*³ es resumeixen en:

- **L'obligació de respectar:** evitar mesures que suposin un impediment a l'accés a una alimentació adequada (com per exemple abstenir-se de dissenyar plans urbanístics que perjudiquin zones agrícoles o ramaderes que abasteixin la ciutadania local).
- **L'obligació de protegir:** evitar que terceres persones privin a les persones de l'accés a una alimentació adequada (com per exemple, controlar els efectes perjudicials que l'activitat empresarial podria tenir sobre l'accés a una alimentació adequada).
- **L'obligació de realitzar:** adoptar mesures no discriminatòries que permetin una realització progressiva del dret a l'alimentació.

Dret alimentari a Espanya

La Llei 17/2011, del 5 de juliol, de seguretat alimentària i nutrició de l'Estat Espanyol estableix el marc legal bàsic i comú aplicable al conjunt de les activitats que integren la seguretat alimentària i la consecució d'hàbits de vida i nutricionals saludables. Aquesta llei desenvolupa l'article 43 de la Constitució, referent a la protecció de la salut, i és reflex dels temes que han preocupat a l'Estat en matèria de drets alimentaris:

"[El] objeto de esta ley es el reconocimiento y la protección efectiva del derecho a la seguridad alimentaria, entendiéndolo como tal el derecho a conocer los riesgos potenciales que pudieran estar asociados a un alimento y/o a alguno de sus componentes; el derecho a conocer la incidencia de los riesgos emergentes en la seguridad alimentaria y a que las administraciones competentes garanticen la mayor protección posible frente a dichos riesgos".⁴

A partir d'aquest breu paràgraf es pot percebre que la legislació Estatal posa l'èmfasi en tot allò que té a veure amb la innocuïtat dels aliments, no en la disponibilitat i l'accés a ells. La disponibilitat i l'accés són essencials per a la seguretat alimentària, entenent el concepte tal com s'entén des de la perspectiva del desenvolupament humà. Així, aquesta llei està principalment centrada en fomentar el coneixement sobre la innocuïtat dels aliments i nutrició, en la coordinació nacional de les alertes alimentàries i de la comunicació de riscos, en la cooperació científica-tècnica i, per últim, en detallar les potestats sancionadores aplicables a qui violi la llei. A més a més, cal destacar que aquest dret, junt als altres drets econòmics,

² El 16 de Juny del 2014 un conjunt d'organitzacions socials van presentar una denúncia davant el PIDESC on enumeraven les vulneracions de Drets Humans que l'Estat espanyol es va comprometre a complir: http://observatoridesc.org/sites/default/files/presentacion_conjunta_epu2015.pdf

³ EdPAC, Entrepobles, GIDHS, Observatori DESC (2014) *Informe Sobre el Dret a l'Alimentació. Impactes de la pobresa alimentària a Ciutat Vella i Nou Barris (Barcelona)*.

⁴ Espanya. Ley 17/2011, del 5 de julio, de seguridad alimentaria y nutrición. *Boletín Oficial del Estado*, 6 de julio de 2011, núm. 160, pp. 71283-71919.

socials i culturals, estan recollits sota el títol de “Principis rectors de l’economia”, fet que evidencia altra vegada el paradigma des del que s’ha legislat.

Tal i que com hem vist en el marc internacional, el Dret a l’Alimentació fa referència a que l’Estat ha de garantir totes les parts del procés de producció i consum dels aliments. L’Estat Espanyol ha firmat i ratificat la seva adhesió tant a la Declaració dels Drets Humans com al PIDESC i el compromís amb aquestes lleis el reconeix a l’article 10 de la Constitució. Tot i això, la legislació espanyola no fa cap referència a l’accés als aliments i a la distribució equitativa d’aquests. Tota la seva atenció es centra en els diversos riscos que es poden contraure a partir del consum d’aliments (toxicitat, obesitat,) equiparant les nocions de consumidor i de ciutadà i obviant el fet que no tothom pot actuar com a consumidor, ja que no tothom pot accedir a aquest mercat d’aliments “segurs”. Aquest enfoc sobre l’alimentació també és fa patent en els documents, publicacions i campanyes de l’Agència Espanyola de Consum, Seguretat Alimentària i Nutrició (AECOSAN), que com és d’esperar només s’ocupa dels temes reconeguts en la Llei 17/2011, del 5 de juliol.

La mateixa llei també posa de manifest la invisibilització d’una part de la població a partir de la paradoxa de mostrar una gran preocupació envers els creixents problemes d’obesitat sense fer cap referència a la també creixent desnutrició. En aquest sentit es podria dir que l’Estat s’ocupa dels excessos, però no de les mancances.

És important tenir en compte que les competències sobre l’agricultura, la ramaderia i el sector agroalimentari estan descentralitzades a les Comunitats Autònomes i, per tant, són aquestes últimes les responsables d’abordar-les i desenvolupar-les, sempre des de la coordinació amb les disposicions estatals. Donada la inexistència de legislació espanyola que abordi i garanteixi l’accés a l’alimentació, caldria esperar que com a últim recurs i a nivell assistencial l’Estat considerés aquestes qüestions des dels Serveis Socials. Aquesta també és una competència descentralitzada i que, com veurem, tampoc s’ocupa de l’alimentació.

Dret alimentari a Catalunya

Pel que fa Catalunya, l’Estatut d’Autonomia del 2006 tampoc no reconeix el dret a l’alimentació, però sí que l’alludeix al seu article 4.1, referent a les obligacions concretes que ha d’assolir l’administració mitjançant els tractats internacionals signats i ratificats (Declaració Universal dels Drets Humans o el Pacte Internacional de Drets Econòmics, Culturals i Socials, entre d’altres).

Entre les competències exclusives recollides a l’article 116 de l’Estatut es troben l’agricultura, la ramaderia i el sector agroalimentari, així com la pesca, que es reconeguda a l’article 119. Pel que fa a les funcions de la Conselleria d’agricultura de la Generalitat, aquesta fa una relació directa entre alimentació i indústria agroalimentària, centrant-se principalment, igual que a nivell estatal, en la qualitat dels productes alimentaris des d’una òptica que assumeix que el sector agroalimentari està (i ha d’estar) privatitzat.

La llei 12/2007, d’11 d’octubre, de serveis socials, desenvolupa les competències de la Generalitat en aquest camp. Com hem dit, s’esperaria que ja que no es contempla treballar per l’accés a l’alimentació de tota la població, es tinguessin en compte les necessitats dels col·lectius més vulnerables. En aquesta línia la llei defineix que “*Els serveis socials són el*

conjunt d'intervencions que tenen com a objectiu garantir les necessitats bàsiques dels ciutadans, posant atenció en el manteniment de llur autonomia personal i promovent el desenvolupament de les capacitats personals, en un marc de respecte per la dignitat de les persones.” Tot i aquesta declaració d'intencions, els programes posats en marxa des de l'administració catalana per atendre les necessitats alimentàries de la població són insuficients, mentre que deixa en mans de la societat civil i de fundacions privades contrarestar els greus desequilibris que el model socio-econòmic vigent provoca.

B. El sistema agroalimentari català

Entenem per *sistema agroalimentari* l'estructura de relacions econòmiques, polítiques, socials i culturals que determinen el sistema de producció i distribució d'aliments d'un país. O, dit d'una altra manera, és la capacitat de decidir sobre la producció d'aliments i posar-los a l'abast de la població. A Espanya i a Catalunya, aquest sistema està avui determinat per l'opció política de tractar els aliments com una mercaderia més i, en conseqüència, d'afavorir la màxima liberalització de l'activitat econòmica en tots els esgrons del sistema agroalimentari. Tot el procés alimentari (des de la producció fins a la distribució) està controlat des de l'àmbit privat, subjecte a les normes del mercat. És accedint a aquest mercat com a *compradors* com es determinen tant la quantitat com la qualitat dels aliments adquirits.

Organismes com l'Organització Mundial del Comerç i la Unió Europea també han contribuït a conceptualitzar els aliments no com un bé sinó com una mercaderia. La simple percepció dels aliments com a productes dins del lliure mercat tendeix a minimitzar l'aplicació de mesures per regular la distribució, ja que això seria interpretat com a proteccionisme i un obstacle al comerç.

Passant a la producció, pel que fa a l'*agro català*, aquest ha anat perdent pes en relació al PIB, fins a suposar un 1,83%⁵ l'any 2013. Si aquestes dades es posen al costat de la distribució del fons atorgat per la Unió Europea dins de la Política Agrària Comuna (PAC), podem veure una clara voluntat política de concentrar la producció d'aliments en poques mans. A tall d'exemple, a Catalunya, el 83% de les 54.531 persones beneficiades pel PAC van rebre l'any 2009 menys de 6.000 euros, mentre que 8 persones van rebre, en el seu conjunt, més de 5 milions d'euros. Què vol dir això? Que la PAC està orientada a les grans concentracions de terres, fet que compromet una redistribució equitativa de la riquesa⁶. A més a més, la modernització agrària ha potenciat l'augment de la polarització del camp català: mentre desapareixen progressivament les explotacions de menys de 50 Hectàrees, augmenta el volum mig de les grans explotacions agràries, un altre senyal de que les terres es concentren cada vegada en menys mans. Un altre factor clau per a aquesta polarització és el preu de les terres: de 1997 fins al 2008 el preu per hectàrea s'ha duplicat⁷, fet que dificulta encara més a les petites produccions.

Aquesta polarització, però, no és exclusiva de l'àmbit rural, ja que també és important en el binomi rural - urbà. Dels aproximadament 7 milions d'habitants que té Catalunya, 5,5 milions viuen a Barcelona província⁸, el que denota una alta concentració de persones en molt poc espai. L'alta densitat de les metròpolis porta moltes conseqüències, però pel tema que ens

⁵ Font: http://territori.gencat.cat/ca/01_departament/06_estadistica/02_anuari_estadistic/

⁶ El pressupost de la PAC representa l'any 2014 el 40,5 % del pressupost total de la UE. Font: *La PAC després de 2013*, Comissió Europea, 2014. [http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/es/FTU_5.2.9.pdf]

⁷ Font: <http://www.magrama.gob.es/es/estadistica/temas/estadisticas-agrarias/economia/encuesta-precios-tierra#para2>

⁸ Font: <http://www.idescat.cat/pub/?id=aec&n=246&lang=es>

ocupa ens interessa destacar: impossibilitat de la ciutat d'autoabastir-se d'aliments, no disponibilitat de terreny agrícola, dificultats per a l'autoproducció, prioritització d'àrees industrials en les rodalies, costos elevats del transport i la distribució d'aliments. Aquest fenomen, junt a la ferotge especulació immobiliària que va caracteritzar la nostra economia durant la dècada passada, s'ha traduït a nivell polític en la gairebé nul·la protecció dels espais dedicats a la producció agrícola, ja que només el 0.3% de la Superfície Agrària Útil⁹ està protegida de manera efectiva, sota la forma de Parcs Agraris. La resta de territori agrícola està considerat sòl no urbanitzable, que no és una categoria de protecció dels territoris agraris, sinó de lloc *potencialment* urbanitzables a partir de la requalificació dels terrenys. Aquesta consideració de l'espai agrari és una altra evidència del què ha estat la política econòmica del país durant la darrera dècada.¹⁰

Pel que fa a la varietat de producció a Catalunya, aquesta s'ha anat perdent durant els últims anys, motivada principalment per la lògica del benefici privat. Així, la desaparició del variat mosaic de cultius característics del mediterrani s'ha substituït per grans extensions de superfície destinades a l'alimentació d'animals i als productes d'exportació com la vinya o la fruita dolça, fet que comporta la pèrdua de capacitat d'autoabastiment i, per tant, la creixent desarticulació de la sobirania alimentària. Aquests fets condicionen l'economia agrària catalana, ja que a la balança comercial hi ha un gran volum d'importacions i d'exportacions de matèries primeres i productes finals, el que evidencia una clara dependència de les grans empreses del sector alimentari en relació als mercats internacionals. Bona part dels productes alimentaris que són comercialitzats són de caràcter *quilomètric*, és a dir, que provenen de fora de Catalunya.

La indústria càrnica catalana és líder en l'àmbit europeu, fet que comporta que sectors vinculats a la ramaderia extensiva (com per exemple, la indústria de pinsos animals) tinguin un pes capital en la indústria agroalimentària catalana. Aquest model d'*exportadors de carn* produeix una petjada ecològica que fa dubtar de la sostenibilitat d'aquest model en relació a les generacions futures, degut al fort impacte que té aquest tipus de ramaderia en els sòls i en les aigües.

La distribució d'aliments a Catalunya segueix la mateixa lògica que l'estratègia econòmica-comercial de la Generalitat, fonamentada en la creació de grans superfícies comercials¹¹. Aquest tipus d'establiments solen pertànyer a un reduït grup d'empreses transnacionals que han aconseguit una posició hegemònica en la cadena agroalimentària¹². Així, aquesta hegemonia els permet fixar els preus de compra als productors que els abasteixen fins a escanyar-los, eliminar la competència de petits comerços¹³, i precaritzar les condicions de treball de les persones que hi treballen. Per evidenciar aquest fet, a *l'Informe sobre el dret a l'alimentació a Catalunya (2014)* s'afirma que l'any 2009, les productores agrícoles van percebre, de mitjana, el 23,86% del preu final dels productes, el 43,48% en el cas dels

⁹ És el conjunt de la superfície de terres llaurades i terres per a pastures permanents.

¹⁰ Cal recordar, però, que el 2012 el projecte Eurovegas s'emmarcava dins del Parc Agrari del Baix Llobregat, el que demostra que ni tan sols aquesta protecció és suficient per evitar les empentes dels interessos urbanístics.

¹¹ Tot i que Catalunya tenia l'any 2012 una densitat de m²/1000 habitants inferior a la mitja estatal (183 a Catalunya per 320 a Espanya), la Generalitat va aprovar entre 2010 i 2013 la construcció o ampliació de 270.633 m² de superfície comercial. FONTS:

http://ccaa.elpais.com/ccaa/2014/03/23/catalunya/1395599255_750423.htmlhttp://www.mercasa.es/files/multimedios/1372261252_centros_comerciales_en_esp_ana_5-20.pdf

¹² "L'any 2007, les cinc empreses que dominaven la venda minorista de productes alimentaris concentraven un 55,87% de la superfície de venda a Catalunya, i un 51,1% del total de les vendes. A l'extrem oposat, excloent les 20 principals empreses de distribució, aquell mateix any la facturació conjunta de tota la resta de botigues minoristes només va representar el 5,11% del total". EDPAC, Entrepobles, Observatori DESC, *Informe Sobre el Dret a l'Alimentació*, 2014.

¹³http://ccaa.elpais.com/ccaa/2014/03/23/catalunya/1395599255_750423.html

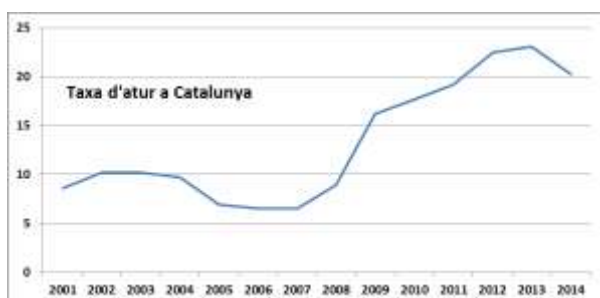
ramaders i el 35,15% en el cas dels de la mar. Aquest model de distribució té una doble conseqüència: per una banda, agreuja la desconexió entre la producció i el consum, i, per una altra banda, homogeneïtza tant els productes com els hàbits alimentaris.¹⁴

Els hàbits alimentaris a Catalunya han canviat substancialment durant els últims anys, fet provocat en bona mesura per la inexistència d'una educació alimentària, tant en l'àmbit formal com a l'informal. Així, aquesta manca d'informació és omplerta per les grans multinacionals relacionades amb l'àmbit alimentari, ja que és la seva publicitat en els mitjans de comunicació de masses l'únic element identificable en relació a la difusió d'aquest tipus d'informació, per tant, la *pedagogia alimentària* és a càrrec d'aquells qui venen el menjar. Aquest canvi en els hàbits alimentaris no tant sols es manifesta en problemes de salut, sinó també en problemes ambientals vinculats al sistema productiu i, en conseqüent, en conseqüències socioculturals relacionades amb el sistema de distribució d'aliments i amb el patró alimentari hegemònic. Un exemple que evidencia aquest fet és que el consum d'aliments processats considerats poc saludables (com són els productes de brioixeria i pastisseria, xocolates i dolços, caldos i salses preparades, plats precuinats o begudes refrescants carbonades) suposen un 10% del consum alimentari anual.¹⁵

En definitiva, el sistema agroalimentari català que s'ha estat desenvolupant en les darreres dècades és particularment inadequat per garantir la seguretat alimentària de les persones.

C. Crisi econòmica, pobresa i exclusió social a Catalunya

L'evolució de les necessitats d'ajuda alimentària a Catalunya estan estretament lligades amb l'evolució de l'atur i de la pobresa i l'exclusió social. Des de l'inici de la crisi financera al 2008 i posterior crisi econòmica i social, la taxa d'atur a Catalunya s'ha triplicat, passant del 6.5% al 2007 al 20.3% al 2014 (Gràfic 1). El nombre de persones aturades ha passat de 370.938 al 2007 a 772.253 al 2014, un increment de 401.315 persones. Proporcionalment l'atur ha afectat més a població d'origen estranger no UE que a la població espanyola, no obstant les migracions de retorn a partir de 2010 han fet que la proporció d'aturats d'origen espanyol hagi augmentat, passant del 68% el 2007 al 74% el 2014 (Gràfic 2).

Gràfic 1: Evolució de la taxa d'atur a Catalunya, segons l'enquesta de població activa, %¹⁶

Gràfic 2: Població aturada per nacionalitat d'origen, milers de persones¹⁷

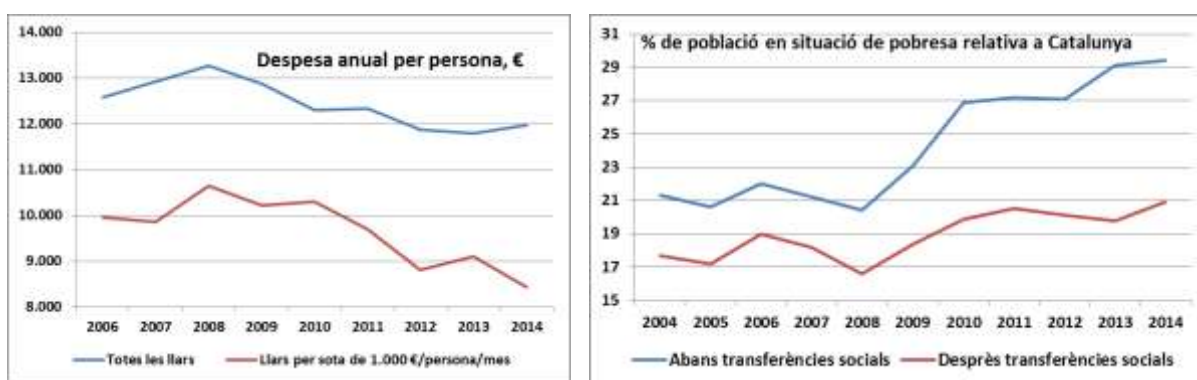
¹⁴ Montagut, X., Vivas, E., *Supermercados, no gracias. Grandes cadenas de distribución: impactos y alternativas*. Antrazyt, Ed. Icaria, 2007. En: EDPAC, Entrepobles, Observatori DESC, *Informe Sobre el Dret a l'Alimentació*, 2014.

¹⁵ http://salutweb.gencat.cat/web/content/home/ambits_tematicos/linies_dactuacio/salut_i_qualitat/salut_publica/paas/documents/arxiu/tenobesi2011.pdf

¹⁶ Font: <http://www.idescat.cat/>

Aquest ràpid i enorme increment de l'atur té a veure amb la crisi i esgotament del model econòmic, de manera que la reducció de l'atur només arribarà amb canvis importants en el model econòmic. Aquests canvis necessitaran temps, per la qual cosa els problemes socials a què ha donat peu la crisi econòmica es mantindran durant uns anys i demanden polítiques públiques orientades a fer-hi front.

La crisi econòmica ha afectat negativament l'ingrés de la gran majoria de les llars catalanes (Gràfic 3). La despesa mitjana de les llars catalanes s'ha reduït en un 7% entre 2007 i 2014, baixant de 12.918 €/persona/any al 2007 a 11.961 al 2014. No obstant, aquesta reducció ha estat molt més acusada en les llars de rendes més baixes: si prenem les llars amb una despesa mensual inferior a 1.000€/persona, la davallada entre 2007 i 2014 del 14%, el doble, baixant des de 9.846 a 8.420 €/persona, i això significa que la crisi ha afectat de manera molt més greu les llars amb rendes més baixes.

Gràfic 3: Evolució de les despeses mitjanes de les llars catalanes, € per persona al mes, diferenciant el total de les llars i les llars amb despeses inferiors a 1.000 €/persona/mes (base 2006)¹⁸

Gràfic 4: % de població per sota del llindar de risc de pobresa o exclusió social a Catalunya¹⁹

En afectar més a les llars amb rendes més baixes, la crisi econòmica ha comportat un augment del 4% de la població en situació de pobresa relativa (o per sota del llindar de risc de pobresa), passant del 16,6% al 2008 al 20,9% al 2014 (Gràfic 4). Les transferències socials (pensions i ajudes) juguen en aquest context un paper fonamental per contenir l'empobriment de la població, sense aquestes transferències l'augment de la població en situació de pobresa hagués estat del 9%, passant del 20,4% al 2008 al 29,4% al 2014.

L'atur esdevé especialment greu quan afecta a tots els membres de la llar en edat de treballar. El percentatge de població en aquesta situació ha augmentat en un 8% entre 2007 i 2014, passant del 4,3% al 12,2% (Gràfic 5). En la mesura en què l'atur de llarga durada (més d'un any, 59,7% dels aturats al 2014) i especialment el de molt llarga durada (més de 2 anys, 42% dels aturats al 2014) han crescut fins representar la major part de l'atur existent (Gràfic 6), els subsidis d'atur s'han anat esgotant i moltes famílies s'han quedat sense cap mena d'ingrés, en una situació d'enorme precarietat. Aquesta evolució explica que el percentatge de població en situació de pobresa material severa (Gràfic 7) hagi crescut enormement els anys 2010 i 2011,

¹⁷Font: <http://www.ine.es/>

¹⁸Font: <http://www.ine.es/>

¹⁹Font: <http://www.ine.es/>. Com a llindar del risc de pobresa o exclusió social es pren el 60% de la mediana dels ingressos disponibles de la població catalana. Les llars per sota d'aquest llindar estan en situació de risc de pobresa o exclusió social. La diferenciació entre abans i després de les transferències socials (pensions i ajudes per la reducció de la pobresa) permet apreciar l'esforç que realitza el sistema de protecció social.

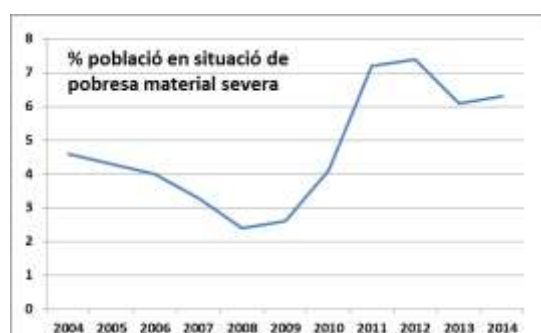
en esgotar-se els seus subsidis d'atur. Al 2014, s'estima en un 6.3% la població catalana en situació de pobresa material severa, equivalent a 473.691 persones (186.492 llars)²⁰.

Gràfic 5: Població de 18 a 59 anys en llars sense ocupació²¹

Gràfic 6: Distribució del % d'atur segons la durada

Gràfic 7: Percentatge de població en situació de pobresa material severa segons criteris de la UE²²

La crisi dels darrers anys ha posat en evidència una societat amb profunds desequilibris socials que ja existien abans de la crisi. Al 2008, Càritas descrivia la societat espanyola i catalana com una societat molt marcada per la precarietat, amb la meitat de la població afectada en diferents graus per diversos problemes socials, i amb un 6.3% del total de la població espanyola sofrint intensos processos d'exclusió social²³. Amb la crisi aquests processos s'han intensificat, amb moltes llars greument afectades per la pèrdua de treball i d'ingressos, acumulació de deutes i impossibilitat de cobrir necessitats bàsiques. Per altra banda, a partir de 2010, les polítiques d'austeritat han donat lloc a retallades en les polítiques socials que han intensificat els processos d'exclusió social. Al 2013, Càritas estimava en un 10.9% la població total espanyola en situació d'exclusió social severa i en un 9.2% la població catalana (686.000 persones)²⁴.

D. El paper de les entitats socials en l'ajuda alimentària

En relació a la situació alimentària, s'estima que al 2011 a Catalunya un total de 258.230 persones no tenien cobertes les seves necessitats proteíniques bàsiques²⁵. L'administració pública contribueix a pal·liar les mancances alimentàries de la població vulnerable mitjançant

²⁰ Dimensió mitjana de les llars a Catalunya: 2,54 (Idescat, 2011)

²¹ Font: <http://www.idescat.cat/> i <http://www.ine.es/>, enquesta de població activa

²² Font: <http://www.ine.es/>. Es un indicador de l'Estratègia Europa 2020 sobre risc de pobresa o exclusió social. Es consideren llars en situació de pobresa material severa aquelles que no es poden permetre com a mínim 4 dels 9 ítems següents: Pagar les factures de lloguer, hipoteca o serveis públics; Mantenir la llar adequadament calenta; Assumir despeses inesperades; Menjar carn o les proteïnes de forma regular; Anar de vacances; Disposar de cotxe; Disposar de rentadora; Disposar d'aparell de televisió en color; Disposar de telèfon.

²³ Fundació FOESSA, "VI Informe sobre exclusión y desarrollo social en España 2008"

²⁴ Fundació FOESSA, "Informe sobre exclusión y desarrollo social en Cataluña. Resultados de la Encuesta sobre Integración y Necesidades Sociales, 2013"

²⁵ <http://www.idescat.cat/pub/?id=ecvhp&n=5808>, privacions materials a Catalunya (un àpat de carn o peix almenys cada dos dies).

les ajudes econòmiques a aquests col·lectius i subvencions a programes de les entitats socials, però no gestiona directament ajudes materials.

A Catalunya el conjunt del Tercer Sector juga avui un paper essencial en el desenvolupament social, en àmbits com l'educació, la inserció socio-laboral o l'atenció social a col·lectius vulnerables²⁶. En l'àmbit de l'ajuda alimentària són fonamentals i, de fet, la principal font de finançament són les seves pròpies campanyes de captació de diners de particulars i empreses. Hi ha tres grans entitats socials que cobreixen tot el país, els Bancs d'Aliments, la Creu Roja i Càritas:

- Entre 2010 i 2014, el conjunt dels quatre bancs d'aliments de les quatre capitals catalanes han augmentat en un 43% el nombre de persones ateses, fins a 260.497 persones (quadre 1), augmentant de 66 a 86 la quantitat de kg d'aliments per persona. Les dades del Banc d'Aliments de Barcelona de 2008 a 2014 indiquen un creixement de persones ateses del 166% i una distribució per persona que arriba fins als 106 kg/persona.

	Total dels 4 bancs d'aliments a Catalunya					Banc d'Aliments de Barcelona						
	2010	2011	2012	2013	2014	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Persones ateses	182.663	205.499	235.298	248.267	260.497	57.381	79.899	103.925	114.816	130.928	146.286	152.489
Entitats distribuïdores	710	697	678	680	697	-	296	304	311	324	343	359
Tones d'aliments	12.113	15.337	15.368	20.625	22.398	-	7.402	8.245	10.161	10.652	14.214	16.191
Kg/persona	66,3	74,6	65,3	83,1	86,0	-	92,6	79,3	88,5	81,4	97,2	106,2

Quadre 1: Distribució d'aliments a càrrec dels bancs d'aliments a Catalunya²⁷

En el cas del Banc d'Aliments de Barcelona²⁸, al 2014 un 45% dels aliments es van obtenir mitjançant recuperació (16% retirada d'excedents per complir quotes de la UE, 19% excedents de la indústria alimentària, 8% excedents de les cadenes de supermercats, 2% entitats col·laboradores), un 30% gràcies a donacions d'aliments o diners a través de diverses campanyes i un 25% gràcies al Fons Europeu d'Ajuda per a les Persones més Desfavorides FEAD²⁹). Per a la distribució dels aliments, el Banc de Barcelona va treballar al 2014 amb 359 entitats: 128 parròquies, 39 Càritas, 45 altres entitats catòliques, 36 esglésies evangèliques, 20 Creu Roja, 15 fundacions, 39 associacions i 37 entitats diverses. L'any 2014 els ingressos del Banc d'Aliments de Barcelona van pujar a 2.3 M€ (64% donacions d'empreses i particulars per a la compra d'aliments, 22% administracions Generalitat, 6% Ajuntament de Barcelona, 4% programa de la Unió Europea, 3% altres).

- En ajuda alimentària el programa més important de la Creu Roja³⁰ a Catalunya és la gestió del programa FEAD de la UE (quadre 2). Entre 2010 i 2014, ha augmentat en un 21% el nombre de persones ateses, fins a 158.050 persones. Des de 2009 la Creu Roja ha anat posant en marxa altres programes complementaris (kits de suport social, kits alimentaris infantils, beques de menjador) que arriben a desenes de milers de persones. El 2014, la Creu Roja va repartir ajuts alimentaris i bàsics a 237.798, 64.884 d'elles infants. La Creu

²⁶ Taula d'Entitats del Tercer Sector, "Anuari 2013 del Tercer Sector Social de Catalunya". Les darreres dades de 2011 indiquen que al voltant de 6.800 organitzacions treballen en el Tercer Sector arribant a uns 2.1 milions de persones destinatàries (infants i joves, dones, gent gran, persones immigrades, persones amb discapacitat, persones malaltes, persones en situació de pobresa i exclusió, persones drogodependents). En 2011, aquestes entitats van gestionar al voltant de 6.000 M€ (un 2,8% del PIB català i aproximadament el triple del pressupost del Departament de Benestar Social i Família de la Generalitat). Un 56% del seu finançament es d'origen privat (donants i empreses) i 44% d'origen públic (52% Generalitat, 30% Ajuntaments, 8% Ministeris + UE, 9% Diputacions, 2% Consells comarcals).

²⁷ Memòries del Banc d'Aliments de Barcelona i Irene Peiró, "Dignificar i defensar el dret a l'alimentació. Promovent l'atenció integral i l'autonomia de les persones", Taula d'Entitats del Tercer Sector Social, Març 2015

²⁸ Memòria del Banc d'Aliments de Barcelona 2014

²⁹ Diversos ministeris i organismes del Govern Central s'encarreguen de l'aplicació d'aquest fons. L'actual fons pel període 2014-2020 té una assignació total de 3.500 M€, dels quals corresponen a Espanya 563 M€. El Govern Central incrementa la quantitat amb un cofinançament de 99 M€ més. El Govern Central ha assignat la implementació a la Creu Roja Espanyola i a la Federació Espanyola de Bancs d'Aliments, a parts iguals (50%).

³⁰ Memòria 2014 de la Creu Roja a Catalunya

Roja de Catalunya obté un 39% dels seus ingressos dels seus socis i activitats de captació, 27% de subvencions, 5% d'empreses i 29% per la prestació de serveis.

	2010	2011	2012	2013	2014
Persones ateses	130.707	146.269	151.772	165.827	158.050
Tones d'aliments	-	-	-	-	3.444
Kg/persona	-	-	-	-	21,8

Quadre 2: Distribució d'aliments de la Creu Roja del programa amb la UE³¹

- A partir de 2008 els serveis socials de Càritas a Catalunya s'han vist desbordats per les peticions d'ajuda³². En el cas de la Diòcesi de Barcelona³³, en el conjunt dels seus serveis, Càritas va passar de 9.692 persones ateses al 2007 a 173.446 al 2014³⁴, destinant 4,1 M€ a cobrir necessitats bàsiques de les famílies mitjançant ajudes econòmiques (54%) i entrega d'aliments i alguns menjadors socials (46%).

A nivell local, en comarques, municipis, o barris, existeixen nombroses iniciatives de recaptació/distribució d'aliments o aprofitament d'excedents alimentaris en favor dels col·lectius socials més vulnerables³⁵. Recapten aliments, fan actuacions pròpies per aprofitar els excedents o distribueixen productes del Banc d'Aliments o de la Creu Roja. Existeixen també iniciatives de coordinació a nivell local, com el Centre de Distribució d'Aliments de Girona o el Servei de Distribució d'Aliments de Reus.

No hi ha una base de dades que englobi totes les organitzacions que ofereixen aquest servei arreu de Catalunya i que permeti obtenir dades agregades. Es tracta d'entitats ben diverses, com parròquies i altres entitats, religioses, organitzacions solidàries, entitats socials, obres socials d'entitats financeres, centres oberts, associacions, llars d'infants, centres juvenils, hospitals, associacions d'ajuda a toxicòmans, residències maternals, associacions de veïns, llars d'avis o associacions de gent gran³⁶.

E. El paper de l'administració pública catalana

Més enllà de les ajudes econòmiques per fer front a la pobresa i l'exclusió social³⁷, la Generalitat, les diputacions i nombrosos ajuntaments, consells comarcals i altres ens locals compten amb subvencions a programes o ajudes específiques per assistir necessitats bàsiques com ara alimentació, higiene, habitatge o despeses d'escolarització:

- El 1992 la Generalitat va iniciar l'elaboració dels plans de lluita contra la pobresa. El Pla 2010-2013 es va ajustar a les noves directrius europees i de la política d'inclusió del pla del Govern Central. En el recent pla 2015-16³⁸, un dels 5 eixos és la cobertura de les necessitats bàsiques, amb un pressupost de 491 M€ i 5 objectius estratègics (Cobertura necessitats bàsiques d'alimentació, Reduir situacions d'exclusió social en l'àmbit de la

³¹ Memòries del Banc d'Aliments de Barcelona i Irene Peiró, "Dignificar i defensar el dret a l'alimentació. Promovent l'atenció integral i l'autonomia de les persones", Taula d'Entitats del Tercer Sector Social, Març 2015

³² http://www.caritasbcn.org/ca/apunts_historics

³³ En la Diòcesi de Barcelona hi viu aproximadament 2.7 milions de persones, incloent tots els municipis del Barcelonès (Badalona, Barcelona, Hospitalet, Sant Adrià, Santa Coloma), 17 dels 30 municipis del Maresme i 3 municipis del Baix Llobregat (Cornellà, Esplugues, Sant Joan Despí).

³⁴ Càritas Diocesana de Barcelona, memòries de 2007 i 2014

³⁵ El llistat de la Generalitat recull fins a 729 entitats, http://benestar.gencat.cat/ca/ambits_tematicos/pobresa_i_inclusio_social/02_distribucio_solidaria_aliments

³⁶ Taula d'Entitats del Tercer Sector, "L'ajuda alimentària a Catalunya", abril 2013

³⁷ Departament de Benestar Social i Família, "Informe sobre l'estat dels serveis socials a Catalunya 2014". De manera destacada, dades de 2013: la Renda Mínima d'Inserció, amb 62.643 persones beneficiàries per un valor total de 133 M€ a càrrec del pressupost del Departament d'Empresa i Ocupació; el pagament de pensions no contributives (PNC) de la Seguretat Social (finançades per l'Estat), amb 26.557 perceptors/ores de pensions per jubilació i 33.207 per invalidesa.

³⁸ Generalitat, "Pla d'acció per a la lluita contra la pobresa i per a la inclusió a Catalunya 2015-2016"

salut, Impulsar sistemes de protecció davant de situacions de pobresa energètica, Millorar i ordenar el sistema d'ajuts, Potenciar la Xarxa de serveis socials bàsics). En relació a alimentació, el Pla planteja 14 actuacions³⁹.

El 2014, la Generalitat reporta una despesa de 172.4 M€ en la lluita contra la pobresa i l'exclusió social (178.1 M€ en 2012 i 182.5 M€ en 2011). A més, l'Institut Català d'Assistència i Serveis Socials (ICASS) té una convocatòria extraordinària de subvencions per a la lluita contra la pobresa que inclou les necessitats alimentàries (5 M€ el 2012, 2,5 M€ el 2014)⁴⁰.

- Les 4 diputacions provincials compten amb ajudes econòmiques d'urgència per a la cobertura de necessitats bàsiques⁴¹. A Barcelona i Girona s'emmarquen en un programa o pla d'urgència social, mentre que a Tarragona i Lleida es limiten a proveir fons per finançar actuacions dels ajuntaments o de les entitats socials que actuen a la demarcació. El 2014, el pla de la Diputació de Barcelona va tenir un pressupost de 30 M€; la Diputació de Girona té per 2015 un programa de 1.3 M€; la Diputació de Tarragona va atorgar 263.500 euros l'any 2014 per a projectes d'ajudaalimentària de diverses entitats; la Diputació de Lleida aporta 200.000€ el 2014 per tal que els consells comarcals donin prestacions d'urgència a persones en situació vulnerable, a més de 88.000€ a altres entitats.

A partir de 2010 les retallades van afectar greument la despesa social⁴². Entre 2009 i 2013 la despesa en les polítiques de Salut, Educació i Protecció i Promoció Social es va reduir un 25% (16% entre 2010 i 2013), una situació repetidament denunciada pel Tercer Sector⁴³. La retallada pel que fa al Departament de Benestar Social i Família entre 2010 i 2013 ha estat menor, de l'ordre d'un 5% anual en el mateix període⁴⁴. La Generalitat es lamenta de la retallada del cofinançament del Govern Central a programes socials, des de 72,9 M€ el 2011 a 5,9 el 2013, així com la reducció de 210 M€ a 192 M€ dels fons per la llei de la dependència⁴⁵.

Les retallades han afectat programes particularment sensibles, com fou per exemple la completa eliminació en el curs 2011/2012 de les beques públiques de menjador finançades pel Departament d'Ensenyament (15 M€ el 2010/11), denunciada pel Síndic de Greuges⁴⁶. Com a conseqüència de la crisi econòmica, el nombre de sol·licituds de beques de menjador s'havia doblat entre els anys 2006 i 2011, passant de 6.000 a 12.000. Creu Roja i Càritas van iniciar programes propis per pal·liar l'abandó de l'administració pública.

³⁹ A.33, A35, A.43, A.44: Analitzar i promoure els serveis d'alimentació d'urgència, cedir espais a entitats i institucions per serveis de menjador, convenis amb residències; A.34, A36, A37, A40: Coordinar els punts actuals de distribució d'aliments, Elaborar el model de distribució d'aliments, Signar acords de col·laboració, Taula de Distribució Solidària d'Aliments; A.38,A.39: Fons d'ajut europeu (FEAD); A.41. Gestionar l'obtenció d'excedents dels mercats; A.42. Ajuts a la transformació en suc de fruita retirada del mercat.

⁴⁰ Departament de Benestar Social i Família, cita anterior

⁴¹ Departament de Benestar Social i Família, cita anterior

⁴²Plataforma Auditoria Ciutadana del Deute, "informe sobre el deute públic a Catalunya. Independents de qui?", Octubre 2014. Entre 2009 i 2013 les principals retallades van suposar una reducció del pressupost de Salut en 3.692 M€ (-31%), el d'Educació en 1.156 M€ (-19%), foment de l'ocupació en -586 M€ (-61%), Protecció social en 294 M€ (-14%) i Habitatge 259 milions M€ (-62%), precisament quan la inversió en aquestes partides ha estat més necessària que mai. En total, entre 2009 i 2013 la despesa de la Generalitat (excloent el pagament del deute i interessos) s'ha reduït en més de 7.715 milions d'euros, mentre que el pagament del deute s'ha incrementat en més de 9.570. Des de 2011 es dedica més pressupost a pagar el deute que a Educació i des de 2013 es també superior al de Sanitat.

⁴³ Taula d'Entitats del Tercer Sector, "Propostes per un país més just. Les propostes del Tercer Sector Social als partits polítics per a les eleccions al Parlament de Catalunya del 27S de 2015"

⁴⁴ Generalitat, "Informe sobre l'estat dels serveis socials a Catalunya 2014". En relació al Departament de Benestar Social i Família de la Generalitat, entre els anys 2007 i 2010 el pressupost del Departament va augmentar una mitjana del 21% anual, passant de 1.331 a 2.175 M€; a partir de 2010, el pressupost s'ha reduït una mitjana del 5% anual, baixant fins a 1.847 M€. En canvi els ens locals, entre 2007 i 2012, han mantingut tots els anys un creixement mitjà del 12% en el pressupost dels serveis socials bàsics, passant de 214 a 371 M€.

⁴⁵ Des de 2008 l'Estat ha deixat de finançar 11 dels 16 programes socials que havien de ser cofinançats: en 2008 el Pla d'acció per a persones grans; en 2009 el Pla del voluntariat, el suport a famílies en situacions especials, la conciliació de la vida familiar i laboral; en 2011 programes específics per a dones, Programa d'emancipació de joves; en 2012 el Programa de prevenció dels maltractaments infantils, Pla d'acció per a persones amb discapacitat, Programa d'atenció a la dependència –nivell acordat–, Fons d'acollida, integració i reforç educatiu per a immigrants, Programa per a menors d'edat immigrants no acompanyats.

⁴⁶ Síndic de Greuges de Catalunya, "Informe sobre la malnutrició infantil a Catalunya", Agost 2013

Les competències municipals: el cas de La Garriga

D'acord amb el Departament de Benestar Social i Família, l'Àrea d'Acció Social de l'Ajuntament de La Garriga ofereix diferents serveis i programes que tenen per objectiu contribuir a la millora de les condicions de vida dels seus residents, en àmbits com atenció a les famílies, a la gent gran, a la infància i l'adolescència, a les persones discapacitades o amb dependència, en qüestions sobre les desigualtats de gènere i sobre ciutadania i immigració.

Respecte a l'atenció a les famílies, l'Ajuntament ofereix informació, assessorament i/o orientació a aquelles famílies que, segons l'Ajuntament, *“per raó de dificultats de desenvolupament i integració en la societat, manca d'autonomia personal, disminucions, problemes socials o marginació social, necessiten aquest tipus de servei”*⁴⁷, gestionant-se la implementació dels programes d'ajuts econòmics per a famílies vulnerables.

En referència a la gent gran, els serveis que s'ofereixen són bàsicament dos: el Servei de teleassistència i el Servei d'atenció domiciliària. Per als infants i adolescents, l'Ajuntament ofereix servei per a aquells *“que poden acabar en situacions de risc social”*, que es concreta en serveis com: atenció individual i/o familiar, beques de llibres i material escolar, ajuts individuals de menjador escolar, el Pla d'absentisme escolar i la col·laboració amb el Grup de Reforç Escolar. En relació a les persones amb dependència, el consistori s'encarrega d'oferir dos serveis ben diferenciats: per una banda, el Servei d'atenció a les persones amb discapacitat, i, d'altra banda, el Servei de suport a l'autonomia personal i/o dependència.

En matèria d'igualtat entre gèneres, l'Ajuntament ha elaborat un Programa d'Igualtat Home-Dona, des del qual s'adrecen les activitats dutes a terme des de l'Ajuntament en matèria de sensibilització de la població garriguenca. A més a més, ofereixen assessorament jurídic i atenció psicològica des del Centre d'Informació i Recursos per a Dones. Per últim, en relació a les persones migrades, l'Ajuntament ha elaborat un Programa de Ciutadania i Immigració, l'objectiu del qual és afavorir la cohesió i la convivència al poble, mitjançant accions de coneixement de l'entorn i l'aprenentatge de les llengües locals (català i castellà).

En l'àmbit de la seguretat i sobirania alimentària, més enllà de la gestió dels ajuts econòmics a famílies vulnerables i del suport a aquest projecte, l'Ajuntament de La Garriga no intervé. No obstant, els ajuntaments tenen marge per fer política si hi ha voluntat. Poden aplicar polítiques municipals que siguin consistents amb els principis de seguretat i sobirania alimentària.

Per exemple, els ajuntaments concedeixen els permisos de parada als mercats municipals a partir de concursos públics, i tenen potestat per establir com hi puntuen diferents criteris. Prioritzar les parades que venen productes de cultiu de proximitat no seria un criteri vàlid, ja que en un marc de lliure mercat s'interpreta que un criteri d'aquest tipus limita la lliure circulació de mercaderies. Sí que seria possible considerar com a criteri que els productes siguin frescos o de temporada. Criteris com aquests repercuteixen de forma positiva en el teixit productiu local, ja que dificulten l'entrada dels productes quilomètrics que passen dies viatjant. França, per exemple, ja els té en compte per protegir la pagesia i el comerç local. Els ajuntaments podrien influir en la constitució dels mercats d'aliments de circuit curt amb altres iniciatives, com podria ser a tall d'exemple recuperar els obradors municipals.

⁴⁷<http://www.lagarriga.cat/el-municipi-per-temes/accio-social/persones-families/>

4 EL PROJECTE DE “RELATS DE L’ALZINA”

Objectius i descripció del projecte

El projecte “Recollida de la Bossa Solidària” de Relats de l’Alzina es planteja els següents objectius:

- 1 Ajudar veïns de la Garriga en situació de necessitat, complementant l’activitat de Càritas La Garriga, que només pot distribuir menjar sec i elaborat.
- 2 Optimitzar els recursos existents.
- 3 Sensibilitzar la població sobre un problema relativament amagat i possibles solucions al mateix. Entre tots podem fer moltes coses.

Darrere el segon objectiu s’amaga l’estratègia del projecte, que es basa en teixir ponts entre diferents actors de La Garriga per abordar un problema que, tot i que només afecta de manera directa a algunes famílies, és responsabilitat de totes. Es busca mobilitzar tant a la societat civil com al sector alimentari i l’Ajuntament, ja que cadascun d’ells disposa d’alguns dels recursos necessaris que, en conjunt, poden donar resposta a les necessitats alimentàries de la població més vulnerable de La Garriga i visibilitzar les desigualtats estructurals existents.

El projecte “Recollida de la Bossa Solidària” es basa, principalment, en la recollida i redistribució gratuïta de fruites i verdures fresques al mercat setmanal de La Garriga, tots els dissabtes. Aquesta tasca és duta a terme per un equip de voluntaris que recullen de les parades aquells aliments que, arribat el final de la jornada, no han venut i no podran conservar per vendre més endavant.

Foto 2. Parades de venda d’aliments al mercat de La Garriga

Els aliments són organitzats i repartits en funció del número de membres dels grups familiars. El menjar en mal estat es llença, i només aquell que està en bones condicions omple les caixes que les famílies vénen a buscar als voltants de les 15h. En els casos en que els aliments estan una mica masegats, es deixen en una caixa a part perquè ho agafi qui vulgui. A dia d’avui el projecte contempla poder repartir aliments frescos fins a un màxim de 15 famílies.

El paper dels diferents actors

Podem identificar tres grups d’actors involucrats en el projecte: la societat civil organitzada al voltant de la iniciativa de l’Associació Relats de l’Alzina, els actors del sector alimentari i l’Ajuntament.

La **societat civil** inclou els usuaris del projecte, els voluntaris i els clients del mercat que col·laboren amb la bossa solidària. La societat civil és i representa com ens podem ajudar entre

les persones, fent un esforç comú per afrontar les desigualtats sobre les que es construeix avui la nostra societat.

Deliberadament hem optat per incloure en un mateix grup a les persones usuàries del projecte, voluntàries i clients del mercat, totes elles ciutadanes de La Garriga que conviuen en una mateixa comunitat, evitant diferenciar les persones entre persones “beneficiàries” i persones “benefactores”. Amb això volem emfatitzar que l’objectiu de Relats de l’Alzina és unir les persones en la denúncia de la injustícia social i en la mitigació de les conseqüències que aquesta comporta, evitant reproduir les barreres que les desigualtats socials aixequen entre les persones.

Les voluntàries del projecte dediquen unes hores a habilitar un espai al mercat on durant tot el matí els clients del mercat poden aportar-hi fruites i verdures fresques. Cap a les 14h també porten cap a aquesta paradeta els aliments que elles mateixes van a recollir de les altres parades del mercat. Tots els aliments són distribuïts en caixes que les famílies vénen a buscar al migdia. Diverses persones que en un inici eren usuàries s’han animat també a col·laborar com a voluntàries, exemplificant l’empoderament i els ponts que es poden construir dins un poble que es vol conèixer més a sí mateix i vol tendir a la justícia social.

Foto 3. Voluntària del projecte recorrent les parades d'aliments el mercat de La Garriga

La societat civil aporta doncs la solidaritat material i espiritual per organitzar una estructura logística sostenible.

L'Àrea d'Acció Social de l'Ajuntament s'encarrega, principalment, de confirmar la designació dels torns. Des d'un primer moment el projecte va considerar que no podia abastir més de 15 famílies per setmana, i pressuposant que serien més de 15 famílies les que voldrien participar del projecte es va pensar un sistema de torns rotatoris. L'Àrea d'Acció social és qui disposa de les eines i les dades per conèixer la situació socioeconòmica de les famílies del poble, i per tant s'ocuparia de designar els torns. El repartiment de torns rotatoris no s'ha arribat a fer necessari ja que el número de famílies sol·licitants de participar fins ara ha estat sempre entorn del 15. Per això s'ha establert que les famílies que el dissabte recullen la seva bossa automàticament conserven el seu torn per la setmana següent, mentre que aquelles que no assisteixen han de tornar a demanar plaça a l'Àrea d'Acció Social. L'Ajuntament també col·labora cedint un espai i dues taules, quatre cavallets i un parell de cadires per muntar la paradeta al mercat els dissabtes.

Del **sector agroalimentari** a dia d'avui l'únic actor que col·labora amb el projecte són els **paradistes**. De les 14 parades de fruites i verdures que hi ha al mercat de La Garriga, 11 participen regular o esporàdicament amb el projecte. A primera hora del matí les voluntàries porten els cartells informatius del projecte a les parades per tal de cridar l'atenció dels qui vagin a comprar i presentar-los la “Bossa Solidària”. Cap a les 14:30h les voluntàries passen a recollir

els cartells i les caixes que els paradistes ja han començat a preparar. En molts pocs casos els compradors han donat els diners directament als paradistes perquè col·laborin, generalment ells mateixos porten la bossa fins a la parada de Relats de l'Alzina. Un any després d'haver posat aquesta estratègia en marxa el balanç és d'entre 1 i 5 persones que han preguntat a cada parada pels cartells, una proporció baixíssima. Els paradistes conclouen que els cartells donen a entendre que són les parades les que col·laboren amb el projecte però que el missatge no aconsegueix apel·lar als clients i involucrar-los.

Foto 4. Cartell que es penja en les parades que col·laboren amb el projecte

Els paradistes del mercat de La Garriga havien estat durant els primers mesos del projecte els col·laboradors claus del projecte, ja que en conjunt eren qui més col·laborava en omplir les caixes solidàries. En els darrers mesos, però, aquesta col·laboració ha disminuït substancialment. Durant el treball de camp hem entrevistat totes les parades de verdura i fruita fresca, i una d'ous, del mercat de La Garriga. En total són 14 parades, de les quals 10 participen en el projecte i 4 no. Dels paradistes sobre tot ens ha interessat recollir com valoren la seva participació en el projecte i les seves impressions sobre l'acollida que el projecte ha tingut entre els compradors.

En línies generals tots els entrevistats s'han mostrat contents amb la seva participació en el projecte i expressen estar disposats a explicar als seus clients en què consisteix i com participar, sempre i quan els clients mostrin un interès inicial i preguntin. Explicar el projecte indiscriminadament a totes les persones els suposaria un esforç que ja no poden assumir. Pel que fa al temps que demana preparar la caixa amb les fruites i verdures pel projecte, tots els paradistes coincideixen en que no els suposa un gran esforç i que ho poden assumir sense problemes. Destaquen que en aquest sentit els va molt bé que la recollida sigui a última hora, ja que així saben segur què és el que ja no vendran i el bullici de gent de mig matí ja s'ha dissipat. Respecte a la quantitat de menjar que poden aportar, valoren que no és massa i que a més a més és molt variable de setmana en setmana, però que no poden estirar-ho més. Així doncs, els paradistes consideren que sí que són actors col·laboradors apropiats pel projecte ja que els productes que venen són peribles i així els poden donar una altra sortida que no siguin les escombraries.

També hem volgut parlar amb els quatre paradistes que ja des dels inicis van descartar participar del projecte. En general s'esgrimeix com a argument la desconfiança envers les persones usuàries del projecte, fent referència a experiències personals passades en què han ajudat algú qui consideren que després s'ha aprofitat de la seva bona voluntat.

Voldríem destacar també que les dues parades ecològiques són les que aporten més aliments. Ambdues han destacat que molts dels productes que venen els han cultivat ells mateixos, i que sovint cullen més del que saben que podran vendre a La Garriga. Això els suposa una dedicació d'hores de collita que no els són rentables econòmicament, però defensen que prefereixen donar-ho a Relats de l'Alzina i a altres projectes que deixar-ho espigar al camp. La lògica d'aquestes parades també és diferent en el sentit que no ofereixen grans ofertes en

rebaixes de preus i expliquen que no volen contribuir a que es pensi que el menjar és barat. Això ha estat una gran sorpresa per les voluntàries, ja que d'entrada pensaven que donats els preus més elevats d'aquestes parades els costaria més participar.

El projecte també comptava amb la col·laboració esporàdica del **Salus**, una botiga de dietètica i productes ecològics que algunes setmanes ells mateixos baixaven una caixa amb verdures al mercat, però les aportacions d'aquesta botiga han anat desapareixent. També participava la botiga El Garbell, però aquesta va tancar.

Al preguntar als paradistes quins altres actors podrien col·laborar amb el projecte, sovint ens han mencionat les botigues, supermercats i restaurants. Els paradistes destaquen que molt sovint es recorre a ells quan algú té dificultats per accedir als aliments, però que en canvi s'exigeix molt poc a aquests altres actors. La Generalitat promou que els ens locals, com els Ajuntaments, col·laborin amb restaurants per distribuir gratuïtament el menjar que no ha estat entregat durant el servei. Els tècnics de l'Ajuntament, però, ens van expressar que no tenen el temps suficient per tal de poder posar en marxa aquesta iniciativa.

La posta en marxa del projecte

L'Associació Relats de l'Alzina, sabent que nombroses famílies de La Garriga tenen dificultats per accedir als aliments i que el Banc d'Aliments de Càritas normalment només pot donar menjars secs, l'any 2013 va començar a moure fils per arrencar la recollida de verdures i fruites al mercat. En un primer moment es van posar en contacte amb l'Ajuntament i amb Càritas per plantejar un sistema rotatori de repartició dels aliments que s'aconseguissin. La idea inicial contemplava que fos el Banc d'Aliments qui repartís els torns entre les famílies, però la col·laboració no va ser possible.

El plantejament inicial contemplava que el repartiment tingués lloc a la Parròquia, que està a tocar del mercat i és on estava el Banc d'Aliments (recentment s'ha traslladat a Can Luna). Però al no ser possible la col·laboració amb aquesta entitat es va entrar en noves converses amb l'Ajuntament per trobar un altre espai. Relats de l'Alzina proposava que es cedís un espai al mateix mercat, però això produïa reticències a l'Ajuntament que plantejava que l'activitat havia de tenir lloc en un espai tancat per tal d'assegurar l'anonimat dels usuaris. L'Ajuntament va proposar que es fes a la sala de plens, però aquesta opció es va acabar descartant per les dificultats logístiques que suposava. Finalment l'Ajuntament va cedir un espai a la Plaça de l'Església i un rebedor on deixar el material que s'utilitza cada dissabte. En la pràctica, des de l'inici del projecte a principis de 2014 fins avui, la presència de la parada de Relats de l'Alzina en el mercat no ha suposat cap problema, cap usuari ha demanat un espai anònim per poder recollir la seva caixa d'aliments.

Foto 5. Espai per la recollida del menjar a la Plaça de l'Església de La Garriga

Pel que fa al repartiment dels torns, es va establir que es repartien des de l'Àrea d'Acció Social, ja que aquesta coneix les famílies. No obstant, per no carregar de feina a les tècniques de l'Àrea, la seva funció s'ha limitat a explicar la possibilitat de participar en el projecte a les famílies que identifiquen com a potencialment interessades, que si ho volen només han de demanar un torn a la recepció de l'Àrea d'Acció Social.

En les setmanes prèvies a l'arrancada del projecte es va fer arribar un escrit als paradistes de fruites i verdures, explicant el contingut i la logística de l'activitat i demanant la seva col·laboració. De les 14 parades 10 van reaccionar molt favorablement al projecte i només quatre van descartar prendre'n part. Al compartir la idea amb les paradistes, una d'aquestes va ser qui va proposar que a més a més de recollir el menjar de les parades és demanés també la col·laboració dels assistents al mercat amb la Bossa Solidària.

La captació de voluntaris es va fer mitjançant el boca-boca i a partir d'una roda d'emails. Per trobar compradors col·laboradors amb "la bossa solidària" es van repartir octavetes al mercat explicant el projecte. Les primeres famílies participants es van sumar al ser informats del projecte des de l'Àrea d'Acció Social o bé perquè coneixien personalment a alguna de les impulsores del projecte. Durant els mesos posteriors a l'arrancada del projecte, el principal canal de difusió del projecte ha estat el boca a boca d'aquells que com a voluntaris o usuaris en formen part.

Al juny de 2015, durant el transcurs d'aquesta avaluació, es van publicar dos articles a "el 9 nou", donant a conèixer el projecte i aprofitant també per demanar la participació de nous voluntaris i voluntàries. Aquesta iniciativa no va funcionar per sumar gent nova al projecte, però sí que va servir per compartir amb les parades l'estat del projecte.

El dia a dia del projecte

Tots els dissabtes, -a les 9h del matí a l'estiu i a les 9:30h del matí a l'hivern-, un parell de voluntàries comencen a muntar la parada davant l'Ajuntament i es penjen cartells informatius. També a primera hora es va a portar un cartell a cada una de les parades col·laboradores per captar l'atenció dels qui vinguin a comprar al mercat i es recullen algunes caixes de fusta. Les primeres hores del matí passen tranquil·les mentre van arribant els que col·laboren amb bosses solidàries i es comencen a omplir les caixes. Sovint al principi sembla que les caixes no s'arribaran a omplir, però cap a les 15h casi sempre estan ben plenes. Cap a les 14h del migdia les voluntàries comencen a passar per les parades per recollir el cartell i preguntar si ja tenen alguna cosa que es puguin emportar. Durant la següent hora van tornant a les parades a mesura que aquestes van plegant, recollint el producte i separant-lo en les diferents caixes d'aliments a entregar a les usuàries.

Foto 6. Recollida d'aliments en una parada

Entre les 15 i les 15:30h van arribant un membre de cada família per recollir les fruites i verdures del dia. En cas que quedi alguna caixa per recollir, les voluntàries tenen una llista de telèfons de diverses persones que tot i que no participen regularment del projecte els va bé venir a buscar alguna caixa de tant en tant.

Foto 7. Preparació de les caixes amb els aliments recollits

Tots els usuaris del projecte coincideixen en que les 15h no és massa bona hora per anar al mercat, i que per la logística familiar seria més convenient un altre horari, però es fan càrrec que ara per ara aquesta és l'única hora possible. En aquest sentit també cal destacar que la majoria de persones que participen de l'activitat el dissabte, tant d'usuàries com voluntàries, són dones. De les 15 famílies només 4 homes venen habitualment a buscar la caixa per la seva família, i només 1 d'aquests és també voluntari, l'únic voluntari home. Aquestes dades posen de manifest que les dones són les que habitualment

assumeixen les responsabilitats sobre alimentació a les seves llars, però també que les dones són les que més s'han mobilitzat per col·laborar amb les altres famílies. Si tenim en compte aquesta càrrega de les responsabilitats domèstiques per part de les dones, es fa palès que l'hora de l'activitat és particularment inadequada.

La majoria d'entrevistats també coincideixen en que quan es van començar a trobar en una situació de dificultat econòmica se'ls feia difícil fer-ho públic, i que anar tant a la parada del mercat com a Caritas els feia molta vergonya, però que amb el temps s'hi han anat acostumant i ara ho viuen amb més tranquil·litat. Les entrevistades també ens han expressat que aquestes vivències són molt personals de cadascú i que cada persona ho viu d'una manera diferent, però en general l'anonimat no els ha semblat una prioritat. Així, els sembla adequat que l'activitat tingui lloc en un espai públic i que l'únic mecanisme de preservació de l'anonimat sigui evitar posar el nom de la família en el paperet que porta el torn i identificar-la a partir d'una lletra. Aquestes conclusions es veuen condicionades pel fet que totes aquelles famílies que no volen fer pública la seva situació ja no participen del projecte. En les entrevistes diverses famílies han expressat que, efectivament, coneixen altres persones o famílies que tot i estar passant una situació de dificultat no volen recórrer a l'espai públic.

Foto 8. Repartiment de les caixes

Totes les famílies s'han mostrat satisfetes amb la facilitat per accedir al projecte com a usuàries, ja que totes elles ja tenien contacte amb l'Àrea d'Acció Social i no han hagut de fer cap tràmit especial més enllà d'anar a la recepció de l'Àrea per recollir el torn.

Pel que fa al tracte amb les voluntàries, totes les famílies han expressat que sempre és molt cordial i simpàtic. Tant usuaris com voluntaris estan contents del clima que es crea el dissabte al migdia, que s'ha anat obrint i consolidant a mesura que han passat les setmanes. La complicitat ha anat creixent amb el pas del temps i ha donat peu a que cada vegada més voluntàries i usuàries comparteixin vivències personals, benestars i malestars. Aquest és un dels aspectes més valorats del projecte i es manifesta de diverses maneres. L'espai al mercat ha donat peu a posar en contacte diferents comunitats, a alegries conjuntes quan algú ha superat una situació difícil com la de desocupació, a compartir recursos i estratègies per afrontar situacions encara no resoltes i a compartir també receptes i ingredients de diferents cultures. En definitiva, a enfortir les relacions interpersonals dins la societat civil.

Organització interna

Des de bon principi Relats de l'Alzina ha intentat mantenir senzilles la gestió i coordinació del projecte, evitant fer massa complex un projecte que pot ser executat de manera senzilla. Durant els dos anys que ha estat en marxa s'han anat introduint petits canvis per tal de trobar la fórmula que millor encaixa amb la dinàmica del projecte.

En un primer moment la majoria de responsabilitats eren assumides per les que havien estat impulsores del projecte, per una d'elles en particular. En una primera fase ella es va encarregar del contacte amb l'Ajuntament i les Entitats, així com del disseny del projecte i de la captació de voluntaris. Un cop iniciat, ella s'encarregava de pràcticament totes les tasques de gestió; portar el material a la parada, registrar les famílies que venien aquell dissabte i automàticament donar el torn per la setmana

Foto 9. Reunió de l'equip de voluntàries

vinent; així com també de la coordinació de les voluntàries, de l'actualització del calendari, de la preparació de les trobades de grup i de resoldre les incidències La concentració de responsabilitats en una persona suposava que aquesta hagués d'estar disponible pràcticament tots els dissabtes i que la resta de voluntàries en depenguessin a l'hora de prendre decisions.

Per tal d'evitar aquesta situació i alleujar la responsabilitat de la impulsora de l'activitat, es van afegir tres voluntàries responsables més. Entre les quatre es reparteixen els dissabtes del més, cada una s'ocupa d'obrir la parada un dels dissabtes i de fer una crida en cas que faltin voluntàries per aquell dia. Les responsables són les úniques que tenen assignat amb una antelació de tres mesos aproximadament quins dies aniran a la parada, tot i que se'ls canvien sense problemes en cas que els sorgeixin altres compromisos. A partir d'una llista d'e-mail les voluntàries es van apuntant als dies que els anirà bé d'anar a la parada del mercat. Es va pensar aquest sistema per tal de poder repartir amb antelació els dissabtes, assegurar que cap quedarà buit i evitar saturar les agendes de les voluntàries demanant que assisteixin cada setmana. Quan vam començar aquesta avaluació, però, aquest sistema estava fallant ja que pràcticament cada setmana les responsables havien de fer una crida d'última hora el dijous o el

divendres ja que ningú s'havia apuntat encara per al dissabte entrant. Enviar aquest "help" a l'últim moment s'estava convertint en una tasca característica de les responsables. Aquesta absència de compromís amb antelació s'ha traduït tant en que alguns dies hi hagués massa voluntàries a la parada com en que alguns altres n'hi hagués massa poques. Cap al final de la etapa d'avaluació s'ha creat una nova figura que s'encarrega de la coordinació del calendari per tal d'assegurar que cada setmana hi ha suficients voluntaris disponibles.

Tot i així, tots els voluntaris s'han mostrat molt satisfets amb al coordinació a mig termini del projecte, ja que aproximadament cada tres mesos es troben per fer un dinar i preparar les setmanes següents. La idea que "són dinars i no reunions" ha facilitat que tothom hi vulgui participar, alhora que el paper central que hi juga el menjar contribueix a seguir teixint complicitats des d'aquest mateix punt.

Més enllà d'això, totes les tasques rutinàries del dissabte són conegudes i estan assumides per igual per totes les voluntàries. Totes coneixen el procediment i es van repartint les funcions a mesura que avança el matí. A dia d'avui el projecte compta amb la col·laboració de 16 voluntàries, comptant també aquelles que són voluntàries i usuàries. Tot i que aquest nombre normalment és suficient per a cobrir tots els dissabtes del mes, es vol intentar augmentar per reduir la càrrega sobre les persones més implicades en el projecte.

Només en una ocasió, al novembre del 2014, no es va poder obrir la parada per manca de voluntàries. Al parlar-ho amb les famílies la setmana següent algunes usuàries es van animar a implicar-se com a voluntàries per tal de poder assegurar la continuïtat. Aquesta va ser la primera experiència d'usuaris que es decidien a implicar-se en el projecte també com a voluntàries, i és valorada molt positivament per totes les participants. A més d'augmentar la disponibilitat de persones voluntàries, això potencia la cohesió entre els participants i facilita la comunicació entre usuaris i voluntaris, permetent contrastar les impressions de les dues parts sobre les debilitats i les fortaleses del projecte. A més a més també contribueix a trencar amb l'estigma que aquells que reben ajuda no s'esforcen prou per guanyar-se la vida i s'aprofiten dels serveis o projectes socials.

Al preguntar als que només són usuaris si s'han plantejat col·laborar també com a voluntaris, sovint ens hem trobat amb respostes del tipus "*ja s'organitzen molt bé, no em necessiten*", o "*Ja saben que si algun dia necessiten alguna cosa em poden avisar*". Aquestes respostes les interpretem com una falta de comunicació entre voluntàries i usuàries, ja que les segones desconeixen les dificultats logístiques de les primeres. Alhora, sembla que les voluntàries no solen recórrer a les usuàries en cas que per un dissabte és necessari suport a la parada. Un dels motius d'això podria ser que per preservar l'anonimat dels usuaris les voluntàries no disposen del seu número de telèfon o de la direcció d'e-mail, i per tant no els poden avisar amb antelació ja que no els veuen fins que assisteixen a la parada al migdia.

Durant el taller participatiu amb les voluntàries es va tractar la qüestió de quin seria el model ideal de gestió del projecte i es va concloure que, ara per ara, un model mixt entre usuàries i voluntàries és l'opció més adient per gestionar la parada al mercat. Es considera doncs que ara per ara el projecte es pot allargar en el temps ja que l'estructura bàsica està bastant consolidada, tot i que té altibaixos i seria desitjable augmentar el número de voluntàries i arribar a cobrir de manera continuada les 15 places que el projecte ofereix per a famílies usuàries.

En aquest mateix taller també es van tractar les dificultats de comunicació interna, que fins aleshores es feia fonamentalment via mail. Es va plantejar la solució de crear un grup de Whatsapp per tal de poder fer crides més ràpides i efectives en cas que fallessin voluntàries a l'últim moment. Uns mesos després d'aquesta decisió, però, el grup està poc satisfet amb els resultats, ja que no ha facilitat la organització i ha suposat que la gent es comprometí menys a llarg termini i esperi a última hora per confirmar si li anirà bé.

La importància de de les caixes de fruita i verdura per a les famílies beneficiaries

El contingut de les caixes sol ser diferent cada setmana, ja que el seu contingut depèn de les aportacions que fan tant els *paradistes* com les clientes del mercat, que són les qui aporten les bosses solidàries, i també dels productes que abundin per ser-ne temporada. Tot i així, hi ha un seguit de productes que són presents quasi cada setmana: bledes, enciam, naps, patates, cebes, tomàquets, pomes i ous.

Cal tenir en compte que els hàbits alimentaris de les famílies poden ser molt diferents, pel que la caixa té efectes diferents en diferents llars. Tot i que totes les usuàries s'han mostrat, en línies generals, satisfetes amb la quantitat de menjar, hi ha dues corrents d'opinió: d'una banda, aquelles persones que consideren que tant la qualitat com la quantitat estan bé, però aquesta segona depenent de la setmana varia. Per a aquestes famílies la caixa no sempre és suficient per cobrir la dieta de fruites i verdures de la família per a tota la setmana.

D'altra banda, es troben aquelles persones que sí que consideren que la quantitat és l'adequada, al·legant que a vegades deixen d'agafar productes perquè no se'ls hi facin malbé a ells i que en altres ocasions encara arriben a donar fruites i verdures de la caixa a terceres persones. Un altre aspecte destacable de la quantitat de menjar que es reparteix a les caixes és que aquesta varia segons la setmana però, en general, la quantitat és més o menys estable cada setmana, el que permet omplir amb generositat les caixes.

Una de les majors aportacions que fa la caixa de fruites i verdures a les famílies no és només el valor energètic o nutricional que en treuen del menjar, sinó el marge econòmic addicional que dóna a les famílies, ja que els diners que potencialment es gastarien en fruites i verdures es poden gastar en altres coses. També s'ha de dir que no totes les fruites i verdures que es consumeixen habitualment són sempre a les caixes. Com que aquestes depenen de la solidaritat dels paradistes o dels clients del mercat, els productes varien d'una setmana a l'altra, tot i que com he vist també hi ha alguns productes habituals de cada setmana.

Com ja s'ha comentat abans, la voluntat del projecte és arribar a més de les 15 famílies que, en promig, reben el servei, però una limitació per poder fer-ho és que s'hauria d'augmentar la quantitat total de menjar recollit, fet que està limitat per les possibilitats dels paradistes d'una banda i les bosses solidàries aportades pels clients del mercat de l'altra.

5 PERCEPCIONS

Societat civil i solidaritat

Durant el treball de camp vam voler dedicar també unes hores a conversar amb persones que passejaven pel mercat sobre les necessitats del poble i els projectes que intenten abordar-les. Buscàvem veure quines emocions s'associen a la necessitat, si es coneixen iniciatives que intentin donar-li resposta i quin paper s'atribueix a la societat civil. En total vam fer 30 entrevistes breus sobre aquestes qüestions.

A partir de la pròpia experiència, de coneixences properes o de la intuïció, pràcticament tots els entrevistats han relacionat una situació de dificultats socioeconòmiques amb sentiments de solitud, vergonya i impotència. Es reconeixen moltes dificultats a l'hora de compartir amb el teu entorn que ho estàs passant malament i de demanar ajuda.

Al preguntar com es pot afrontar aquesta situació de necessitat, predomina la visió que és part d'una problemàtica més àmplia que no es pot afrontar de manera aïllada. S'atribueix a les institucions polítiques estatals, principalment als ajuntaments, la responsabilitat d'abordar-les de manera complerta. Alhora però, en el discurs de la majoria dels entrevistats s'hi reconeix un desencant amb les polítiques socials actuals, fonamentat en la sensació que l'administració pública no aconsegueix donar resposta als problemes de la ciutadania. Les ja habituals malversacions i apropiacions de fons públics reforcen aquesta desconfiança. Molts dels entrevistats troben en aquesta incapacitat dels ajuntaments l'espai que han d'ocupar les organitzacions de la societat civil, denunciant aquelles situacions en què s'ha de posar atenció. Sovint també es fa referència a la possible malversació de fons i d'ajuda de la societat civil, fet que també genera desconfiança.

La manca d'informació sobre què s'està fent apareix en la majoria de discursos en relació tant a la societat civil com en relació a l'administració pública. El desconeixement sobre els projectes que estan en marxa s'identifica com a problema tant a l'hora de buscar ajuda com d'implicar-se. Cal destacar també que en les entrevistes Càritas apareix com l'actor més important que contribueix en l'abordatge d'aquesta problemàtica.

Polítics en campanya: Què pot fer l'Ajuntament?

La realització del treball de camp va coincidir amb la campanya electoral per les eleccions municipals del maig de 2015, fet que vam aprofitar per poder preguntar als partits polítics de La Garriga sobre quin paper ha de jugar l'Ajuntament en quant al dret a l'alimentació, tant en referència a les seves competències com a les possibles polítiques que es poden aplicar. Les entrevistes informals les vam realitzar un dissabte al mig dia a la Plaça de Can Dachs, on tots els partits locals hi havien muntat una paradeta. Vam parlar amb el PSC, C's, ERC, PP, SI, ICV i la CUP, i l'únic partit que no vam ser a temps d'entrevistar va ser CIU. En algunes casos vam parlar amb el candidat a l'alcaldia per cada formació, en altres amb possibles regidores o petits grups de militants.

Respecte a les possibles polítiques de futur, tots els partits coincideixen en que l'Ajuntament té superàvit i que per tant hi ha marge en els pressupostos municipals per poder destinar més recursos als serveis socials, particularment a l'alimentació.

Pràcticament tots els partits van coincidir també en que a la Garriga hi viu un nombre important de famílies en situació de pobresa, que aquesta realitat s'invisibilitza i que s'estigmatitza aquells que recorren a l'ajuda dels serveis socials o del tercer sector. Respecte al paper que ha de jugar l'Ajuntament per afrontar aquesta realitat hem identificat tres grans narratives. La primera sosté que l'Ajuntament s'ha d'esforçar per jugar un paper molt més proper a la ciutadania i donar millor resposta a les seves necessitats, posant l'alimentació al centre si s'escau. La segona considera que assegurar l'accés a l'alimentació no és una competència directa i prioritària de l'Ajuntament, i que per tant aquest s'ha d'ocupar de vehicular les idees i propostes que s'articulin des de la societat civil. La tercera narrativa seria una combinació de les dues primeres, amb una major responsabilitat i iniciativa per part de l'Ajuntament i amb una també major coordinació amb la societat civil.

En general tots els partits han coincidit en mencionar Càritas com l'entitat que s'ocupa de proporcionar aliments a les famílies que ho necessiten. Més enllà d'això van exposar poques propostes que adrecessin directament l'alimentació i es van centrar, sobre tot, en iniciatives relacionades amb l'accés a l'habitatge i l'ocupació, entenent que cobrir aquests drets repercuteix positivament en l'alimentació al augmentar la quantitat de diners que es pot destinar a l'alimentació. Pocs dels entrevistats van anomenar polítiques com ara la de les *beques menjador* o altres. I pràcticament tots es van fer ressò del projecte de Relats de l'Alzina, tot i que ens va semblar que el projecte no es coneix a fons i fins i tot alguns el consideraven iniciativa del propi Ajuntament.

Finalment, constatem una falta de reflexió sobre el paper que pot tenir l'Ajuntament en matèria d'alimentació. Això explica la dificultat per proposar iniciatives efectives per donar resposta a les necessitats alimentàries de les famílies en situació de vulnerabilitat a La Garriga. Positivament, però, destaquem que pràcticament tots els partits reconeixen la interdependència dels drets bàsics i la necessitat d'abordar-los des d'una perspectiva holística, ja que la vulneració d'un dret fàcilment es tradueix en la vulneració d'altres.

6 RESULTATS DE L'AVALUACIÓ

En aquest apartat resumim les principals constatacions en relació a les diferents preguntes sobre el projecte plantejades en els Termes de Referència de l'avaluació, ordenades en base als cinc criteris d'avaluació considerats: Pertinença, Eficàcia, Eficiència, Impacte i Sostenibilitat.

a) **Pertinença**⁴⁸

El projecte respon a necessitats socials que avui s'han tornat més evidents que mai en el context de forta crisi econòmica i social. Com a conseqüència directa de la crisi i de les insuficiències en els mecanismes de suport a la població més vulnerable, entre 2008 i 2014 s'ha produït un augment del 4% de la població per sota del llindar de risc de pobresa, passant del 16,6% al 20,9%. La crisi econòmica ens ha fet redescobrir una societat amb profunds desequilibris socials, molt marcada per la precarietat. Al 2008, Càritas estimava en un 6.3% la població sofrint greus processos d'exclusió social. Amb la crisi aquests processos s'han intensificat. Al 2013 Càritas estimava en un 9.2% la població catalana en situació d'exclusió social severa (686.000 persones).

La crisi econòmica ha afectat negativament els ingressos de la gran majoria de les llars catalanes, reduint-se en una mitjana del 7% la seva despesa entre 2007 i 2014. No obstant, la crisi s'ha encebat encara més en les llars de rendes més baixes, on la davallada entre 2007 i 2014 ha estat del 14%, el doble. Les dades d'atenció a persones de les principals entitats socials mostren fins quin punt les necessitats socials s'han disparat. Per exemple, el Banc d'Aliments de Barcelona ha gairebé triplicat el nombre d'usuaris (57.381 persones al 2008 i 152.489 al 2014); Càritas de la Diòcesi de Barcelona va passar d'atendre 9.692 persones al 2007 a 173.446 al 2014.

Aquest fort creixement de la demanda d'ajuda està estretament relacionat amb l'evolució de l'atur i de les polítiques per combatre la pobresa i l'exclusió social. El % de la població que viu en llars amb tots els membres a l'atur ha augmentat del 4,3% al 2007 al 12,2% al 2014. Cada cop més l'atur és de llarga durada (al 2014, un 59.7% dels aturats portaven més d'un any a l'atur i un 42% més de 2 anys). L'esgotament de les ajudes deixa les famílies en una situació d'enorme precarietat. Cal remarcar el paper fonamental que les ajudes socials juguen en un context de crisi com l'actual. Si no existissin, el nivell d'empobriment de la població hagués sigut encara un 9% superior, el llindar de risc de pobresa s'hauria situat al 2014 en el 29,4%.

Al 2014 s'estima en un 6.3% la població catalana en situació de pobresa material severa, equivalent a 473.691 persones (186.492 llars), és a dir, famílies que no poden cobrir adequadament les necessitats alimentàries, fer front a les despeses de la llar o escalfar-se durant l'hivern. En relació a les mancances alimentàries, al 2011 s'estimaven en 258.230 les persones que a Catalunya no tenien cobertes les seves necessitats proteíniques bàsiques.

En aquest context general, a La Garriga, els serveis de Càritas també han vist créixer molt les demandes d'ajuda. L'any 2007 proporcionaven ajuda a només 8 famílies, xifra que s'ha vist

⁴⁸Preguntes d'avaluació en relació a la Pertinença del projecte: *Sobre l'adequació al context actual*: El disseny del projecte es correspon amb els problemes, necessitats i prioritats de la població meta?; *Sobre la identificació, disseny i coherència del projecte*: La població meta ha estat identificada amb criteris clars i coherents?; Les entitats col·laboradores són les adequades per assolir els objectius?; L'activitat programada pel projecte cobreix la necessitat detectada?; *Sobre l'alineament amb les polítiques públiques i el marc legal*: Com encaixa el projecte dins del marc legal?; El projecte es correspon amb els processos i polítiques de les institucions públiques?

augmentada a 160 famílies (550 persones) a data de 2015. Es tracta de famílies que han fet el pas de cercar ajuda més enllà del seu entorn familiar o social. No hi ha dades específiques de La Garriga sobre el nombre de famílies que poden estar patint avui mancances alimentàries, però podem observar que el número de persones ateses per Càritas (550) representa el 3'5% dels habitants d'aquest poble, xifra que es correspon amb les estimacions de l'Institut Nacional d'Estadística⁴⁹. Partint d'aquestes dades podem dir que el nombre de famílies de La Garriga que podrien interessar-se pel projecte de Relats de l'Alzina és molt superior a la capacitat actual del projecte, limitada només a 15 famílies.

Les famílies que es beneficien del projecte són identificades i seleccionades pels Serveis Socials de l'Ajuntament de La Garriga, fins a un màxim de 15 cada setmana, el projecte no estableix criteris propis. De cara a difondre el projecte entre les famílies de La Garriga, el principal mecanisme és el boca orella. Així tant voluntàries com usuàries ho comenten a aquelles famílies que els podria interessar participar. Les assistents socials de l'Àrea d'Acció Social també donen a conèixer el projecte a aquelles famílies que els sembla pertinent, però no hi ha un mecanisme d'informació sistemàtic.

En el quadre 3 s'indiquen algunes dades del perfil de les famílies que han participat fins avui en el projecte. Observem que el perfil és variat.

Perfil	Relats de l'Alzina	Càritas, Diòcesis Barcelona	
		2007	2014
Tipus de família			
Nuclear i extensa	*	47%	42%
Persona sola		40%	33%
Sola amb fills		10%	17%
Altres		3%	8%
Procedència			
Espanya	53%	24%	49%
Amèrica	19%	41%	25%
Magreb	21%	25%	14%
Àfrica subsahariana	6%	5%	4%
Europa	0 %	3%	4%
Altres	0 %	2%	4%

Quadre 3. Perfil de les famílies usuàries del projecte. Comparació amb Càritas

* dades no disponibles

Si fem atenció a les dades de Càritas pel conjunt de la Diòcesi de Barcelona, veiem que en el darrers anys les necessitats d'assistència social han afectat cada cop més a la població autòctona, essent actualment de procedència espanyola gairebé la meitat de les persones ateses, una situació que no es donava des de 1999. Entre 2007 i 2014, l'assistència a persones espanyoles s'ha multiplicat per 37, mentre que l'assistència a persones estrangeres ho ha fet per 12. Aquesta és una tendència que també s'ha donat a Càritas La Garriga, on un 70% dels usuaris són espanyols i un 30% magrebins, sent la resta d'orígens molt minoritaris. 8 anys endarrere, quan va arrancar el Banc d'Aliments a la Garriga, les proporcions entre espanyols i magrebins eren inverses. Per al cas dels usuaris de Relats de l'Alzina, també podem observar que la majoria dels usuaris són espanyols.

⁴⁹Segons el INE, "Encuesta Nacional de Condiciones de Vida 2014", <http://www.ine.es/>, en 2014 el 3% de les llars catalanes no podien permetre's menjar carn o peix al menys un cop cada dos dies.

En les entrevistes amb els paradistes hem constatat que ells es veuen com col·laboradors apropiats del projecte, ja que difícilment podrien donar una altra sortida als productes que comparteixen amb el projecte. Tot i així, tant la qualitat com la quantitat dels productes aportats a la parada ha anat disminuint amb el transcurs dels mesos. També reclamen, però, que es busqui la col·laboració d'altres actors com ara supermercats, botigues i restaurants, ja que aquests també mouen quantitats importants d'aliments que podrien ser aprofitats. En la mateixa línia també consideren que s'ha d'explicar millor el projecte als clients del mercat, ja que amb petites col·laboracions seves es podria augmentar molt la quantitat d'aliments recollits.

El projecte de Relats de l'Alzina es complementa amb l'activitat de Càritas, entitat que normalment no reparteix productes peribles. Amb la distribució gratuïta de fruites i verdures el projecte contribueix directament a enriquir la dieta de les famílies. Indirectament, el projecte permet un estalvi que ajuda a la compra d'altres aliments de preu elevat com poden ser la carn o el peix.

A més del suport dels Serveis Socials, l'Ajuntament de La Garriga facilita l'espai per emmagatzemar els materials per muntar la parada de Relats de l'Alzina cada dissabte. L'Ajuntament manté interès en el projecte, tot i que algun cop s'expressen dubtes sobre la seva viabilitat, en la mesura que sembla requerir molt esforç en relació als resultats que s'obtenen. Aquesta és una qüestió que s'espera comprendre millor amb aquesta avaluació. Algunes famílies no han estat constants en venir a buscar els aliments, però no han estat reemplaçades per altres, un fet que contrasta amb l'anàlisi que fem de les necessitats existents.

De fet, en les darreres dècades el marc polític i legal no ha estimulat els ajuntaments a implicar-se més a fons. Tot i que l'administració pública catalana i espanyola haurien de ser garants d'un dret fonamental com és el dret a l'alimentació, la pràctica política se'n ha desentès en gran mesura, deixant l'accés als aliments en mans del lliure mercat. L'atenció a les famílies amb mancances alimentàries severes es canalitza a través d'entitats del Tercer Sector Social, reduint-se sovint el paper de les administracions públiques al co-finançament de les entitats. La Generalitat té registrades fins a 729 entitats de distribució d'aliments al llarg del territori català, però no hi ha una base de dades per conèixer l'activitat que estan duent a terme⁵⁰.

No obstant, és de esperar que les administracions públiques augmentin la seva implicació en els propers anys. El Pla de la Generalitat 2015-16 per lluitar contra la pobresa i per la inclusió social s'encamina en aquesta direcció. Per una banda, la política de retallades de la Generalitat en la despesa social durant el període 2010-14 ha estat durament criticada degut als greus efectes negatius sobre la població en risc de pobresa o exclusió social. Si tenim en compte que la reducció de l'atur només arribarà amb canvis importants en el model econòmic que necessiten temps, és de preveure que els alts índexs d'atur i pobresa i els greus problemes socials que comporten es mantindran al menys durant uns anys. Cal adaptar les polítiques públiques per fer-hi front. Aquest nou context pot esdevenir una oportunitat per potenciar les polítiques socials també al nivell municipal, amb participació de les entitats socials.

⁵⁰http://benestar.gencat.cat/ca/ambits_tematicos/pobresa_i_inclusio_social/02_distribucio_solidaria_aliments/distribucio_aliments/mapa_entitats_distribucio_aliments/mapa_comarca/

b) Eficàcia⁵¹

En el seu inici el projecte es va plantejar tres objectius. Valorem a continuació en quina mesura s'està avançant en la consecució de cadascun d'ells:

- El primer objectiu plantejava “*Ajudar veïns de La Garriga en situació de necessitat, complementant l'activitat de Càritas La Garriga*”. El quadre 4 recull els principals indicadors del projecte durant l'any 2015.

Indicador	Valor previst	Valor assolit
Famílies i persones usuàries		
Mitjana de famílies beneficiàries per setmana	15	12
Nombre total de famílies que s'han beneficiat		47
Mitjana de persones per família beneficiària		3
Nombre total de persones usuàries		145
Aliments distribuïts		
Total de Kg de fruites, verdures i ous distribuïts any 2015		4.962
Mitjana de Kg de fruites, verdures i ous distribuïts per persona i any		34
Implicació social		
Percentatge de paradistes del mercat que han participat		79%
Nombre de persones voluntàries que han col·laborat		22
Mitjana de persones voluntàries en actiu		10

Quadre 4. Indicadors del projecte, període Gener 2015 a Novembre 2015

Durant l'any 2015 el projecte ha ajudat a un total de 47 famílies que inclouen 145 persones. No es poden valorar les xifres de 2014 ja que no es va portar un control de les famílies que participaven del projecte. Les impulsores del projecte recorden que l'activitat del 2014 va ser força similar, pel que es pot suposar que en els dos anys s'haurien assistit al voltant de 100 famílies, el que suposaria unes 300 persones.

Les entrevistes d'avaluació mostren un nivell alt de satisfacció de les famílies usuàries amb el projecte, aprecien els aliments que reben i valoren el tracte i la relació amb les voluntàries, però cal insistir en que només hem pogut parlar amb aquelles persones que a dia de l'avaluació prenen part del projecte. No hem pogut recollir les raons per les quals algunes famílies han deixat de participar ja que no hem pogut accedir als expedients de les famílies on les assistents socials ho registren, tot i que elles ens han dit que la majoria ho deixen perquè ja no ho necessiten.

No obstant la mitjana de famílies no ha arribat al màxim previst de 15 famílies per setmana. Les raons són les següents:

- Sovint es dona la circumstància que una o diverses famílies que tenien número per anar a buscar els aliments no ho fan. Les raons són diverses i tenen a veure amb la falta de disponibilitat de les mares per anar a buscar els aliments, només ocasionalment substituïdes pels pares.

⁵¹Preguntes d'avaluació en relació a la Eficàcia del projecte: *Sobre el compliment d'objectius*: En quina mesura s'han assolit els objectius i resultats previstos?, S'ha arribat als destinataris esperats?, Els destinataris s'han trobat amb dificultats per accedir a les activitats programades per la intervenció?. *Sobre Sinèrgies*: La implicació existent per part dels paradistes permet assolir l'objectiu plantejat?, Hi ha aspectes de la relació entre els actors que minven l'eficàcia de la intervenció?

- Quan una família no acudeix a buscar la caixa d'aliments i no aporta cap justificació, perd el torn i ha de tornar a demanar-lo als Serveis Socials que a vegades triguen en assignar el lloc a una altra família en espera.
- Diverses famílies ens han explicat que coneixen altres famílies que podrien beneficiar-se del projecte però que no volen fer pública la seva situació. Tothom destaca que això és una vivència molt personal, moltes opinen que aquesta reticència es deu a la por a l'estigma. Aquelles famílies que sí que han optat per formar part del projecte s'han expressat molt satisfetes amb el tracte a la parada, i tot i que algunes han manifestat que al principi els incomodava haver-hi de recórrer, amb el temps i gràcies al bon tracte ara hi participen amb tranquil·litat.
- La majoria de les famílies (70%) han participat del projecte durant períodes d'entre 1 i 3 mesos, pel que la variabilitat de les famílies usuàries és molt elevada.

La mitjana de 35 kg de fruites i verdures distribuïdes per persona i any és raonablement alta, és a dir, es distribueix una quantitat que significa una contribució significativa a les necessitats alimentàries de les famílies. Si ho comparem amb les quantitats distribuïdes per altres entitats socials a Catalunya al 2014 (Banc d'Aliments de Barcelona, 106.2 kg/persona; Creu Roja, 21.8 kg/persona) podem dir que les quantitats distribuïdes per Relats de l'Alzina són rellevants.

Podem dir doncs que el primer objectiu del projecte s'està complint, tot i que en mitjana no s'ha arribat a la capacitat màxima de 15 famílies que es contemplaven inicialment. Cal veure amb els Serveis Socials si es pot millorar l'assignació de famílies usuàries al projecte.

Pel que fa a la complementarietat amb Càritas, cal matisar que tot i que sí que es complementen els aliments secs o envasats amb els productes frescos, cada activitat funciona amb una logística i horaris independents. Els usuaris han expressat que entenen les raons d'aquesta independència, però que seria desitjable si es pogués trobar una fórmula compartida.

- El segon objectiu diu "*Optimitzar els recursos existents*". Per una banda, l'objectiu es referia a l'aprofitament de productes alimentaris que al mercat setmanal no es venen i no es poden conservar. El projecte dona una sortida al malbaratament d'alguns aliments i, per tant, respon al que s'esperava. Per altra banda, es pretenia compartir recursos amb altres actors o entitats. Cal dir que, a més de la col·laboració amb l'Ajuntament, la parada del mercat també busca teixir vincles amb altres grups i entitats, amb la idea de compartir també recursos amb elles.
- El tercer objectiu, "*Sensibilitzar la població sobre un problema relativament amagat i possibles solucions al mateix*", no s'ha encarat de manera directa ja que no s'han dissenyat estratègies concretes per visibilitar la problemàtica i compartir-la amb la societat civil. Tot i així, l'activitat al mercat sí que hi contribueix de manera indirecta, mostrant una de les possibles solucions i compartint-la amb els assistents al mercat. Durant el treball de camp hem pogut constatar que la participació de la ciutadania amb la Bossa Solidària és força reduïda, pel que es constata que les estratègies de comunicació i difusió impulsades fins ara no han estat suficientment efectives.

El nombre màxim de 15 famílies beneficiàries està limitat pel volum d'excedents alimentaris que es poden obtenir del mercat setmanal, complementats amb donacions dels clients del mercat. Les voluntàries del projecte consideren que el nivell de col·laboració dels paradistes és bo, hi ha en general voluntat de col·laborar sempre que tenen producte excedent. De fet, de les 14 parades de fruites i verdures que hi ha al mercat de La Garriga, 10 participen regular o esporàdicament amb el projecte (71%), només 4 parades no han volgut fins ara entrar a col·laborar (29%).

Ara per ara sembla que s'ha arribat al màxim de col·laboració que es pot esperar dels paradistes. Per disposar de més productes a distribuir caldrà captar més ajuda dels clients del mercat. En això els paradistes poden ajudar, poden jugar un paper més actiu a difondre el projecte. Durant les entrevistes d'avaluació, al preguntar-los quin esforç estaven disposats a fer, ens van dir que podien explicar quina col·laboració el projecte espera de la gent a tothom que ho preguntés, però que no podien treure el tema espontàniament a totes les converses.

Per afavorir el interès i implicació dels paradistes, seria bo que les voluntàries dediquin més atenció als paradistes per explicar-lo com funciona tot el cicle de l'activitat així com els resultats que s'aconsegueixen. Un petit fulletó explicant el projecte i els resultats obtinguts durant aquest primer any d'execució del projecte seria una eina útil.

També veiem necessari renovar el cartell que es penja a les parades perquè sigui més explícit i desperti als compradors l'interès per preguntar amb més detall als paradistes.

c) Eficiència⁵²

El projecte funciona amb un mínim de recursos:

- **Humans:** El recurs essencial del projecte són l'equip de persones voluntàries, resumit en el quadre 5. Cal destacar que algunes persones beneficiàries s'han anat incorporant també com a voluntàries.

Responsabilitats	Nombre de voluntàries		
	Homes	Dones	Total
Coordinadora del projecte		1	1
Responsables de la parada al mercat (torns)		4	4
Voluntàries que participen en els torns		7	7
Persones beneficiàries que col·laboren en la parada com a voluntàries	1	3	4
Total	1	15	16

Quadre 5. Equip de voluntàries del projecte

- **Materials:** Materials com cartells i díptics són produïts per les voluntàries mateixes. L'Ajuntament ha facilitat els materials per muntar la parada cada dissabte. Les voluntàries observen que les taules cedides per l'Ajuntament estan en força mal estat i consideren que això no contribueix a la bona imatge de la parada. Al mateix temps que els agradaria que

⁵²Preguntes d'avaluació en relació a la Eficiència del projecte: *Sobre planificació i gestió de recursos:* Els recursos humans, econòmics, tècnics, intangibles i materials del projecte han estat adequats?; *Sobre coordinació i seguiment:* S'ha buscat la col·laboració amb altres entitats i institucions? En quina mesura això ha contribuït a assolir els resultats esperats?; Han sorgit obstacles, imprevistos i/o oportunitats durant l'execució del projecte? Quina ha estat la capacitat de l'entitat per donar-les-hi resposta?

l'espai de magatzem també estigués més ben cuidat i ordenat, ja que a dia d'avui s'hi amunteguen tot de trastos vells.

- Financers: El projecte ha funcionat sense cap mena de finançament. Totes les tasques han estat executades per persones voluntàries. Alguns costos per comprar materials els han assumit les mateixes voluntàries amb petites aportacions de diners.

En termes monetaris, el rendiment del projecte és doncs excel·lent. En termes d'esforç, durant les activitats de l'avaluació les voluntàries s'han mostrat molt satisfetes dels resultats aconseguits, senten que el seu esforç ha valgut la pena.

A nivell de coordinació, cal distingir entre:

- Col·laboració en l'equip de voluntàries: Durant les activitats d'avaluació s'ha constatat una bona motivació de les voluntàries pel projecte i una bona col·laboració en les diferents tasques. No obstant, el projecte és exigent en quant a dedicació perquè suposa al menys un dissabte al mes de 9,30h a 15,30h. Quan falten persones per cobrir el torn es demana ajuda a la resta via Whatsapp, de manera que sovint algunes persones acaben dedicant més d'un dissabte al mes.

S'ha intentat diverses vegades el sistema de fer un calendari a tres mesos vista on s'estableix una responsable i tres voluntàries per a cada dissabte. En cas que una d'aquestes hagi de fallar el dia que s'havia compromès, ella mateixa s'ha d'ocupar de trobar algú que la pugui substituir. No obstant, no s'acaba d'aconseguir la creació de grups que siguin prou estables per permetre aquesta forma de planificació. Cal veure com assegurar el compromís dels voluntaris a l'hora d'apuntar-se amb antelació als grups dels dissabtes. Cap al final de l'avaluació s'ha creat la figura de coordinador per tal que s'encarregui de gestionar el calendari i assegurar l'assistència de suficients voluntàries cada dissabte.

Malgrat les dificultats, el projecte ha aconseguit una base de persones compromeses que li han permès funcionar sense interrupció. Des del seu inici el febrer de 2014 fins el setembre de 2015, la parada de Relats de l'Alzina només s'ha deixat de fer una ocasió, un fet que per si sol revela una alta apreciació del projecte per part de l'equip de voluntàries així com un bon nivell de col·laboració entre elles.

- Coordinació amb l'Ajuntament: Es limita a l'assignació de famílies usuàries i es percep com distant per part de l'equip de voluntàries. Una major proximitat dels Serveis Socials amb el projecte seria estimulante per l'equip de voluntàries, les famílies beneficiàries i els paradistes.
- Coordinació amb Càritas: No hi ha una coordinació estructurada, la qual potser no és necessària. No obstant, seria bo desenvolupar la relació ja que bona part de les famílies usuàries ho són dels dos serveis a la vegada, amb el qual es pot intercanviar aprenentatge en relació a una població usuària comuna. Per altra banda, seria interessant un millor coneixement mutu dels diferents projectes per part de les respectives voluntàries, el qual ajudaria a identificar i desenvolupar oportunitats de col·laboració. A finals de l'avaluació, durant una reunió entre Càritas i Relats de l'Alzina s'estableix el compromís de que els primers faran difusió d'aquest projecte entre els seus usuaris.

Des dels seus inicis el projecte no ha experimentat situacions de conflicte o de dificultat que hagin posat en risc la marxa del projecte. S'ha treballat sempre en un bon clima de confiança i

col·laboració entre les persones voluntàries i de bona relació amb les persones beneficiàries i paradistes.

De cara al futur del projecte, és desitjable introduir una recollida de dades més sistemàtica sobre l'activitat del projecte. No cal dades exhaustives, però sí estimacions suficientment bones com per poder processar amb cert rigor la informació que ha de permetre aprendre de l'experiència i millorar. Per exemple, la parada de cada dissabte podria omplir una fitxa senzilla on es registrin les dades bàsiques de les famílies usuàries, nombre de persones voluntàries i paradistes que han participat i estimació del volum de productes distribuïts. A partir de les fitxes, serà fàcil registrar les dades en una base de dades informàtica i processar-les, obtenint informació més precisa sobre alguns dels indicadors més importants del projecte.

d) Impacte⁵³

En els objectius del projecte podem identificar dos nivells d'impacte o efectes desitjats del projecte: a nivell de les famílies usuàries, pel que fa a la satisfacció d'una part de les seves necessitats alimentàries; a nivell de la ciutadania de La Garriga, en relació a la sensibilització i participació ciutadana en relació als desequilibris socials que conformen la nostra societat, el suport a famílies en situació de vulnerabilitat i el reaprofitament del excedents alimentaris.

- Famílies usuàries. El quadre 6 ens mostra una estimació aproximada del servei que les famílies han obtingut del projecte:

Número de la família	Nº de persones	Mes inici	Mes final	Total dies assistits	Kg totals d'aliments
1	2	2014	Agost	31	155
2	3	2014	-	50	375
3	3	2014	-	48	360
4	5	2014	Juliol	27	337,5
5	6	2014	Agost	32	480
6	4	2014	-	50	500
7	2	2014	Novembre	32	160
8	7	2014	-	47	822,5
9	1	2014	-	49	122,5
10	1	2014	Juny	23	57,5
11	1	Gener 2015	Gener	1	2,5
12	2	Gener	Març	5	25
13	3	Gener	Gener	1	7,5
14	4	Gener	Gener	2	20
15	3	Gener	Febrer	5	37,5
16	2	Gener	Febrer	4	20
17	4	Gener	Gener	1	10
18	2	Gener	Abril	5	25
19	5	Febrer	Febrer	1	12,5
20	5	Febrer	Març	5	62,5
21	3	Febrer	Març	2	15
22	2	Març	Març	1	5
23	1	Març	Març	3	7,5
24	3	Març	Maig	4	30
25	4	Abril	Maig	4	40
26	1	Abril	Juliol	10	25
27	1	Abril	Juliol	10	25
28	5	Maig	Juny	1	12,5
29	3	Maig	Maig	1	7,5
30	5	Maig	Maig	1	12,5
31	3	Maig	-	29	217,5
32	6	Juny	Juliol	5	75
33	4	Juny	Octubre	20	200
34	1	Juliol	Setembre	10	25
35	6	Agost	-	19	285
36	1	Agost	Agost	2	5
37	4	Setembre	Novembre	10	100
38	4	Octubre	-	10	100
39	4	Octubre	Novembre	5	50
40	3	Octubre	Octubre	3	22,5
41	2	Octubre	Octubre	2	10
42	2	Octubre	Octubre	1	5
43	2	Octubre	-	5	25
44	2	Novembre	Novembre	1	5
45	3	Novembre	-	5	37,5
46	3	Novembre	Novembre	1	7,5
47	2	Novembre	-	4	20
TOTAL	145			588	4.962,5

Quadre 6. Famílies usuàries i distribució d'aliments de Relats de l'Alzina, Gener 2015 a Desembre 2015⁵⁴

⁵³Preguntes d'avaluació en relació a l'Impacte del projecte: *Sobre efectes observats*: En quina mesura el projecte ha permès millorar l'alimentació de les famílies beneficiàries?, El projecte ha tingut altres efectes (positius o negatius) no esperats?, El projecte ha propiciat l'empoderament de les persones usuàries?, El projecte ha contribuït a la sensibilització de la població de La Garriga sobre el tema en qüestió?

Al llarg de 2015 el projecte ha comptat amb un total de 47 famílies usuàries que inclouen a 145 persones. En el quadre 7 veiem que 5 famílies (11%) han estat en el projecte més de 12 mesos, i 5 més (11%) entre 6 i 12 mesos. Podem dir doncs que són relativament poques les famílies que han participat de forma fixa del projecte. Més del 70% de les famílies participants ho han fet només durant 3 mesos o menys. Malauradament les dades de les que disposem no ens permeten interpretar els motius pels quals aquest percentatge és tan elevat. Podem fer dues hipòtesis: o bé hi ha aspectes del projecte amb que les famílies no es senten còmodes o bé les famílies acudeixen al projecte exclusivament en moments particularment difícils.

Famílies que estan en el projecte de forma constant durant el 2015 (12 mesos)	11%
Famílies que han estat en el projecte més de 6 i menys de 12 mesos	11%
Famílies que han estat en el projecte més de 3 i menys de 6 mesos	6%
Famílies que han estat en el projecte més de 1 i menys de 3 mesos	28%
Famílies que han estat en el projecte 1 mes o menys	34%
Famílies que tot i inscriure's mai han acudit al projecte	10%

Quadre 7. Durada de les famílies en el projecte

Durant les entrevistes de l'avaluació, la valoració qualitativa que les famílies fan de la quantitat d'aliments repartits és molt variable: la majoria han expressat que només els permet cobrir els àpats de tres o quatre dies, però algunes també han dit que sí que els arriba còmodament per a tota la setmana. Moltes famílies són també usuàries del servei de Càritas i, tot i que entre les activitats dels dos projectes no aconsegueixen cobrir per complert les seves necessitats alimentàries, valoren molt positivament la contribució d'ambdós projectes.

No hi ha dubte doncs que el projecte genera el tipus d'efectes positius desitjats. No obstant, amb tant sols 24 mesos de vida, el projecte és encara jove per plantejar-se una anàlisi més en profunditat sobre la seva repercussió en les famílies usuàries. Cal desenvolupar el treball i la confiança amb les famílies usuàries i els Serveis Socials de l'Ajuntament per tal de, en futures etapes, conèixer les característiques de les famílies i poder estimar amb més detall els efectes del projecte. Per exemple, en quina mesura el suport de Relats de l'Alzina i Càritas ajuda a les famílies a estalviar diners que poden dedicar-se a la satisfacció d'altres necessitats o a comprar altres aliments de preu elevat com poden ser la carn o el peix.

➤ Ciudadania de La Garriga

En els seus primers 20 mesos de vida el projecte s'ha posat en marxa i s'ha donat a conèixer a La Garriga. És encara molt aviat per valorar en quina mesura s'està contribuint a sensibilitzar la ciutadania garriguenca en relació a les situacions de vulnerabilitat que viuen algunes de les famílies de la vila o el malbaratament d'aliments. De fet, cal veure aquesta primera etapa com una creació de condicions per poder avançar envers aquests processos de sensibilització:

- El projecte s'ha donat a conèixer i té ara més fàcil tenir el suport de l'Ajuntament i altres actors per abordar accions de sensibilització.
- Entre persones voluntàries i usuàries, s'ha creat un grup de persones a partir del qual es pot començar a pensar en treballar aquestes accions.

⁵⁴ Les dades de participació s'han obtingut dels registres dels Serveis Socials de La Garriga. Les quantitats d'aliments són aproximacions, a partir de les dades mitjanes del quadre 4.

- Són ja quatre les persones usuàries que s'han incorporat també com a voluntàries. Són casos on podem considerar que hi ha un empoderament de les persones que es troben en situació de vulnerabilitat i que tenen un valor excepcional pel projecte per diferents motius:
 - o Permeten saltar la barrera que normalment separa “el que ajuda” de “el que es ajudat”, reconeixent-se tots plegats com a membres de la mateixa comunitat garriguenca iguals en dignitat i drets.
 - o Permeten combatre la “invisibilitat” de la pobresa i l'exclusió social a La Garriga, un pas necessari per buscar la implicació de la ciutadania garriguenca en donar-li resposta. Una de les raons d'aquesta invisibilitat és que la persona en situació de pobresa o exclusió social no es veu amb la capacitat de fer pública la seva situació, es fa difícil reconèixer-se “pobre” en un poble on “aparentment tot funciona bé”. Tradicionalment sentir-se “pobre” genera un cert sentiment de “vergonya” i fins i tot de “culpa”.
- No hi ha hagut de moment activitats orientades a la sensibilització en relació al malbaratament alimentari i a les contradiccions que suposa quan es contrasta amb la realitat de moltes persones que viuen en situació de vulnerabilitat alimentària.
- Durant les entrevistes aleatòries amb clients del mercat i fins i tot regidors de l'Ajuntament, vàrem constatar que el coneixement del projecte és encara escàs o feble. De fet, la comunicació del projecte no ha estat fins ara una prioritat i no s'ha desenvolupat, caldrà fer-ho en la propera etapa.

Una millor comunicació del projecte a la ciutadania garriguenca és també necessària per augmentar la quantitat de menjar recollit i el nombre de famílies a què s'arriba. S'han plantejat diverses estratègies paral·leles per a la comunicació del projecte, posant èmfasi en els resultats obtinguts fins ara:

- Publicar articles a la premsa local explicant el projecte i fent una crida tant d'usuaris com de voluntaris.
- Aprofitar la parada del mercat per donar a conèixer el projecte, utilitzant alguna estructura fàcilment desmuntable que cridi l'atenció i introdueixi el projecte, facilitant que els vianants s'interessin pel projecte i conversin amb les voluntàries.
- Repartir paperets informatius al mercat de manera més habitual.
- La difusió dels resultats d'aquesta avaluació també ajudarà a donar a conèixer el projecte, no només en tant que idea o objectiu sino a partir dels resultats assolits durant aquesta primera etapa de 20 mesos.

e) Sostenibilitat⁵⁵

En relació a la sostenibilitat ens hem de plantejar dues preguntes:

- En primer lloc, en quina mesura els efectes positius del projecte en les famílies usuàries perduraran més enllà de la seva participació en el projecte;

⁵⁵Preguntes d'avaluació en relació a la Sostenibilitat del projecte: *Sobre apropiació*: Hi ha hagut apropiació del projecte per part de l'estructura social (famílies, voluntaris, paradistes, etc)? Han participat activament en l'execució del projecte?. *Sobre participació*: Com contribueixen les institucions públiques en la resolució del problema?, Quin paper juguen els actors institucionals en aconseguir l'encaix entre necessitat, projecte i marc legal?

- En segon lloc, en quina mesura les accions del projecte es podrà continuar desenvolupant fins generar canvis significatius a La Garriga en relació al suport de la ciutadania a famílies en situació de vulnerabilitat i el reaprofitament d'excedents alimentaris.

En relació a la continuitat dels efectes positius en les famílies, cal diferenciar diversos casos:

- Algunes de les famílies que estan en el projecte des del principi recerquen alternatives per reduir la seva vulnerabilitat i eventualment podran deixar el projecte. No obstant, tal com hem descrit en el capítol 3, el context actual continuarà essent difícil i per algunes famílies la situació es pot allargar alguns anys més. Altres famílies d'aquest grup responen a situacions de vulnerabilitat que, més que superar, s'ha de pensar en acompanyar. En aquests casos cal esperar que els Serveis Socials de La Garriga orientaran a les persones envers els serveis més adients.
- Desconeixem les raons per les quals les famílies han anat deixant de participar del projecte, i en general només tenim constància d'alguns casos en que els usuaris han comunicat a les voluntàries que han trobat feina i que ja no necessiten aquest suport. No tenim doncs constància d'aquelles opinions que puguin haver deixat el projecte per no trobar-lo útil o no sentir-s'hi còmode. Un anàlisi amb més profunditat sobre la permanència o sortida de les famílies del projecte requeriria anar recollint de forma més sistemàtica les raons per les quals aquestes deixen de participar-hi.

En relació a la continuitat del projecte, cal destacar que voluntàries, usuàries i paradistes estan força satisfetes amb la seva participació en el projecte, valoren els resultats que genera el projecte i estan disposades a seguir fent els esforços que requereixi tirar-lo endavant. S'ha creat doncs una base de persones que creuen en el projecte, una qüestió fonamental si tenim en compte que els recursos humans són els recursos essencials i gairebé únics amb què compta el projecte avui per avui.

No obstant, cal destacar també que les voluntàries perceben que el projecte té moments àlgids alhora que moments més baixos, i que tot i que s'entenen aquestes circumstàncies, cal treballar per estabilitzar-lo en la mesura de lo possible, assegurant sobre tot el compromís de les voluntàries i l'adjudicació de caixes a 15 famílies.

Cal no infravalorar la dificultat que suposa fer funcionar un projecte d'aquestes característiques, exigent i basat exclusivament en el voluntariat. Respecte a estratègies orientades a reforçar el compromís de tot l'equip humà del projecte, algunes d'elles ja estan en marxa:

- S'han creat espais d'intercanvi entre les famílies usuàries i voluntàries que resulten positius i agradables i animen a participar. Destaca la parada a la plaça del mercat com un espai propici per compartir experiències, problemes i solucions de diversa índole, des de noves receptes fins a qüestions de salut, el que es tradueix en una creixent complicitat entre tots.
- Ja hem indicat anteriorment el valor excepcional que suposa que persones usuàries s'hagin incorporat també com a voluntàries, no només perquè contribueixen a l'estabilitat del projecte sino també per l'increment de capacitats que donen al projecte al incorporar persones ben coneixedores de la realitat en què es vol actuar. Suposen també una forta apropiació del projecte i un exemple d'empoderament de les persones usuàries.

Pel que fa a l'empoderament de les persones usuàries, s'ha pogut veure al llarg de l'avaluació com els sentiments de vergonya són molt recurrents a l'hora d'haver de demanar

ajuda i també com la individualització de la culpa és un pes molt gran per a moltes persones. Treballar col·lectivament aquestes qüestions, tant a nivell emocional com pràctic, pot ser una gran aportació al projecte que a més reforci el grup.

- Pel que fa a l'assumpció de responsabilitats per part de les voluntàries de Relats de l'Alzina, cal dir que aquestes s'han repartit, evitant una personificació del projecte i assegurant que tots els grups de voluntàries puguin treballar autònomament.

Altres estratègies que caldria reforçar són les següents:

- L'Ajuntament hauria de tenir més paper en el foment del projecte, avui semblaria que l'apropiació del projecte per la seva part és encara insuficient. En valorar la pertinença del projecte ja hem indicat el possible canvi de context en relació a més implicació de les administracions públiques en la lluita contra la pobresa i per la inclusió social. És d'esperar també una major implicació dels Ajuntaments. De fet, alguns ajuntaments del Vallès Oriental semblen anar per endavant, tot i que no hem investigat les seves activitats per poder-ho confirmar⁵⁶.
- A dia d'avui només es compta amb la col·laboració regular d'alguns clients del mercat amb la Bossa Solidària. Fomentar aquests col·laboradors ampliarà la base social en que s'assenta el projecte.

Finalment, el projecte ha de potenciar la seva dimensió de sensibilització de la ciutadania sobre els greus desequilibris socials en la nostra societat, les situacions de vulnerabilitat alimentària i les seves causes, el suport a les famílies afectades i la promoció a la vegada d'alternatives de reaprofitament d'excedents alimentaris. És una dimensió potent que s'interrelacionarà amb la Bossa Solidària i es reforçaran una a altra, afavorint la sostenibilitat del conjunt. És una dimensió que no és fàcil desenvolupar, cal pensar-la bé i plantejar-la com un treball de llarg termini, molt necessari en els nostres municipis.

⁵⁶ Els següents ajuntaments consten en el registre d'entitats distribuïdores d'aliments del Departament de Benestar i Família: Bigues i Riells, Caldes de Montbui, Castellcir, Castellterçol, Figaró - Montmany, l'Ametlla del Vallès, Lliçà d'amunt, Lliçà de Vall, Martorelles, Parets del Vallès, Sant Feliu Codines, Sant Fost de Campsentelles, Sant Quirze Safaja, Santa Eulàlia de Ronçana, Santa Maria de Palautordera, Santa Perpètua de la Mogoda, Tagamanent, Vallgorguina.

7 CONCLUSIONS I RECOMANACIONS

En aquest apartat hem agrupat en quatre grups (A, B, C, D) les conclusions d'aquest treball d'avaluació que considerem més importants. Per a cada grup de conclusions plantejem un seguit de recomanacions, indicant a qui van dirigides (l'equip de Relats de l'Alzina o l'Ajuntament de La Garriga).

A. El projecte de Relats de l'Alzina és molt pertinent en el context actual d'alta incidència de la pobresa i l'exclusió social. Es dona també un nou context polític on cal esperar que l'emergència social rebrà molta més atenció, incloent un **impuls als programes de suport a la població més vulnerable**, amb un paper rellevant dels ens locals i les entitats socials.

En aquest context, es recomana a l'Ajuntament de La Garriga:

1. Investigar les iniciatives que han posat en marxa altres ajuntaments del Vallès Oriental i d'altres comarques per respondre a l'emergència social.
2. Investigar alternatives per potenciar les iniciatives d'ajuda alimentària a nivell local, en col·laboració amb les entitats socials i també altres actors com supermercats, botigues i restaurants.
3. En col·laboració amb les entitats de La Garriga, planificar el suport a les iniciatives de les entitats en favor de les famílies més vulnerables, d'acord amb les polítiques i plans de la Generalitat en la lluita contra la pobresa i per la inclusió social.
4. Fomentar la sensibilització de la ciutadania de La Garriga en relació als desequilibris socials que existeixen en la nostra societat i animar a la participació de la ciutadania i de les empreses en iniciatives de suport a les famílies vulnerables i per un millor aprofitament dels recursos existents (tal com els excedents alimentaris).
5. Implementar estratègies que afavoreixin una major proximitat dels Serveis Socials de l'Ajuntament amb les iniciatives de les entitats socials, actuant com estímul pels equips de persones voluntàries i usuàries.

Es recomana a Relats del'Alzina:

6. Donar continuïtat a l'execució del projecte, augmentant en el possible el nombre de famílies usuàries.
7. Impulsar la dimensió de sensibilització ciutadana del projecte en relació als greus desequilibris socials que travessen la nostra societat, les situacions de vulnerabilitat alimentària i les seves causes, el suport a les famílies vulnerables i el reaprofitament d'excedents alimentaris.

B. Els primers 20 mesos de vida del projecte han permès posar en marxa una iniciativa que ha tingut impacte sobre un total de 300 persones usuàries (80 famílies) i que ha creat un equip d'unes 15 persones voluntàries i usuàries amb motivació per donar continuïtat al projecte i capacitat per augmentar la col·laboració ciutadana i el nombre de famílies que se'n beneficien. En la propera etapa cal **desenvolupar l'àmbit comunicatiu del projecte**, per tal de millorar la seva difusió, promoure una

col·laboració regular amb la Bossa Solidària de més clients del mercat, augmentar la recaptació d'aliments i augmentar el nombre de persones voluntàries.

Amb aquest objectiu, es recomana a Relats de l'Alzina:

8. Desenvolupar l'estratègia comunicativa del projecte als clients del mercat.
9. Elaborar fulls informatius que expliquin el projecte i els resultats fins avui i distribuir-los al mercat.
10. Fer als paradistes més participants del projecte, compartint amb ells el desenvolupament, èxits i necessitats del projecte.
11. Renovar el cartell que es penja a les parades perquè sigui més explícit i desperti als compradors l'interès per preguntar amb més detall als paradistes.
12. Publicar articles a la premsa local explicant el projecte i fent una crida tant de persones usuàries com de voluntàries.
13. Negociar amb l'Ajuntament la possibilitat de millorar la visibilitat de la parada al mercat i aprofitar la parada per donar a conèixer el projecte, utilitzant alguna estructura fàcilment desmuntable que cridi l'atenció i introdueixi el projecte. Assegurar que el material que utilitza el projecte està en bon estat, particularment les taules i els cavallets.
14. Difondre els resultats d'aquesta avaluació mitjançant una sessió divulgativa oberta a la ciutadania.

C. Des dels seus inicis al febrer de 2014 fins avui, la parada de Relats de l'Alzina ha estat tots els dissabtes present al mercat, sense excepció. Aquesta dada per si sola revela un alt nivell de compromís de l'equip de persones que participen en el projecte -el recurs essencial i gairebé únic que mobilitza el projecte-. No obstant, mantenir aquest nivell és tot un repte i calen **estratègies orientades a millorar el funcionament i reforçar el compromís de tot l'equip humà del projecte**.

En aquesta línia es recomana a Relats de l'Alzina:

15. Aconseguir un equip prou gran i estable de voluntàries que assegurï el funcionament de la parada tots els dissabtes.
16. Planificar amb antelació suficient la presència de voluntàries en la parada, equilibrant la contribució de les diferents persones i evitant la sobrecàrrega individual.
17. Continuar promovent que persones usuàries siguin també voluntàries, el qual afavoreix l'empoderament de les persones usuàries, l'eliminació de barreres entre persones usuàries i voluntàries i l'augment de les capacitats del projecte.
18. Promoure activitats lúdiques i/o formatives dirigides al col·lectiu de persones voluntàries i usuàries conjuntament, que reforcin el coneixement mutu i afavoreixin la cohesió del grup, la motivació i la participació.

Es recomana a l'Ajuntament de La Garriga:

19. Millorar el procés d'assignació de famílies usuàries al projecte per part dels Serveis Socials, intentant que cada setmana estiguin assignades la totalitat de les places previstes per obtenir aliments.

20. Fomentar una participació més activa de les tècniques dels Serveis Social en el projecte.

D. Acomplida amb notable èxit i aprenentatge la primera etapa del projecte, cal fer avanços en la pròxima etapa per tal d'**aprofundir en el coneixement de la vulnerabilitat, pobresa i exclusió social a La Garriga** i realimentar el disseny de les estratègies del projecte per augmentar l'impacte i afavorir la sostenibilitat.

Es recomana a Relats de l'Alzina:

21. Desenvolupar la relació amb Càritas per tal d'intercanviar aprenentatges i identificar i desenvolupar oportunitats de col·laboració.
22. Millorar la recollida d'informació del projecte omplint tots els dissabtes una fitxa senzilla de registre de les dades bàsiques de la parada per tal de poder-ne estudiar la evolució: nombre famílies usuàries, nombre de persones voluntàries, nombre de paradistes que han participat, estimació del volum de productes distribuïts.
23. Generar aprenentatge sobre com oferir un suport integral a les famílies vulnerables i com promoure el seu apoderament, autonomia i capacitats.
24. Millorar la recollida d'informació del projecte omplint tots els dissabtes una fitxa senzilla de registre de les dades bàsiques de la parada: famílies usuàries, nombre de persones voluntàries, nombre de paradistes que han participat, estimació del volum de productes distribuïts.
25. Generar aprenentatge sobre com oferir un suport integral a les famílies vulnerables i com promoure el seu apoderament, autonomia i capacitats.

ANNEXES

ANNEX 1. TERMES DE REFERENCIA DE L'AVALUACIÓ

1 Descripció del projecte

La crisi social que viu el nostre país ha posat en evidència les greus dificultats de moltes famílies per cobrir les seves necessitats. Un indicador n'és la taxa d'atur: al gener del 2014, 1.203 habitants de La Garriga romanien a l'atur, el que suposava un 14,71% de la població activa; un any després, aquesta xifra ha baixat fins als 991, que es tradueix en un 12,12% de la població⁵⁷. Tot i que l'atur registrat a La Garriga és dels nivells més baixos del Vallès Oriental (15,54% de mitja), i partint de que en el moment actual el treball remunerat és la principal font d'ingressos de les famílies, aquesta taxa indica que hi ha d'haver moltes famílies amb dificultats econòmiques en el nostre municipi. Per altra banda, l'atur registrat reflexa només una part de la població de La Garriga que viu en condicions precàries que no es corresponen amb els drets fonamentals, però no vol dir que siguin només les persones desocupades les que es troben aquesta situació.

En aquest context, i davant l'evidència que a La Garriga es malbarata menjar, l'any 2014 la "Associació Relats de l'Alzina" va engegar un petit projecte que pretén ajudar a algunes d'aquestes famílies a satisfer les seves necessitats alimentàries. El projecte "Recollida de la bossa solidària" es basa, principalment, en la recollida i redistribució gratuïta de fruites i verdures fresques al mercat setmanal de La Garriga. Aquesta tasca és duta a terme per un equip de voluntaris que recullen de les parades aquells aliments que, arribat el final de la jornada, no han venut i no podran conservar per vendre més endavant. Els aliments són organitzats i repartits en funció del número de membres dels grups familiars. El menjar en mal estat es llença, i només aquell que està perfecte omple les caixes a repartir. En els casos en que els aliments estan una mica picats es deixen en una caixa a part perquè ho agafi qui vulgui.

La designació de famílies destinatàries és feta pel Departament de Benestar Social de L'Ajuntament de La Garriga, ja que és aquest organisme qui disposa de les eines i dades necessàries per conèixer la situació socioeconòmica de les famílies. Actualment la quantitat de menjar recollit només permet oferir aquest servei a quinze famílies. Les famílies que el dissabte recullen la seva bossa automàticament conserven el seu torn per la setmana següent, mentre que aquelles que no assisteixen han de tornar a demanar plaça a Benestar Social. Aquest és el mecanisme amb el que es garanteix que, donat el limitat abast del projecte, només aquelles famílies que fan un ús real del servei se'n beneficiïn.

2 Objectius de l'avaluació

Aquesta avaluació vol ser una eina que permeti valorar el projecte i ajudi a millorar el disseny de les futures fases del projecte. Per altra banda, l'avaluació vol contribuir a conèixer millor i analitzar la realitat contextual, ajudant a que el projecte desenvolupi també una capacitat de incidència i de transformació social. En base a l'anterior, els objectius d'aquesta avaluació es concreten en:

- Conèixer les necessitats de la població i analitzar de manera crítica com el projecte hi està donant resposta.

⁵⁷ Font: Programari Hermes, de la Diputació de Barcelona: <http://www.diba.cat/hg2/default.asp> [Data de consulta: 10/02/2015]

- Identificar els actors que conformen aquesta realitat, veure quin paper hi juguen i explorar com poden contribuir a una major incidència del projecte.

Donat que el projecte està sent executat sense una data de finalització determinada, es tracta d'una avaluació *in itinere* **intermèdia**.

La participació de tots els actors també en el procés d'avaluació és important per tal de reconèixer la pluralitat de visions i d'interessos. Per això es proposa la creació d'un Comitè de Seguiment que idealment estaria conformat per un representant de cadascuna de les parts. També es contempla la possibilitat d'incloure-hi representants d'actors que tot i que ara per ara no estiguin directament implicats en el projecte formin part del sector i hi tinguin interessos (p.e. Càritas o els supermercats).

3 **Actors**

Classifiquem els actors en dos grups; els **actors implicats en el projecte** que són rellevants per conèixer el funcionament actual del projecte i els **actors potencials** que són d'interès per explorar com es podria augmentar la incidència del projecte. Així, els actors identificats són:

- **Actors implicats en el projecte:** beneficiaris del projecte, associació Relats de l'Alzina, voluntaris del projecte, *paradistes* que hi participen (12), comerços que hi participen (2) Ajuntament de La Garriga (especialment Regidories i tècnics de Benestar Social i de Salut).
- **Actors potencials:** *paradistes* que no participen del projecte (2), supermercats, botigues del centre, Càritas i altres associacions que treballen en el sector de l'alimentació, societat civil de La Garriga.

4 **Àmbits d'estudi**

Per tal de delimitar l'abast de l'avaluació, es defineixen els següents àmbits d'estudi:

Població beneficiària

- Situació socioeconòmica de les famílies i necessitats que se'n deriven.
- Rol de les famílies usuàries i de la societat civil.

Àmbit sectorial: Alimentació

- Breu contextualització del sistema alimentari català (*cal concretar-ho*)
- Rol dels actors del sector: parades, comerços/supermercats i entitats.

Àmbit institucional

- Marc legal i regulatori (drets reconeguts i lleis que regulen l'accés a l'alimentació)
- Rol dels actors institucionals

Projecte

- Pertinença, eficàcia i impacte del projecte donada la realitat contextual (familiar, social i institucional);
- Potencial del projecte com a eina de transformació social

5 Criteris i preguntes d'avaluació

Per l'avaluació d'aquesta intervenció, es partirà de l'anàlisi dels criteris de **pertinència, eficàcia, eficiència, sostenibilitat i impacte**. En el criteri de pertinència s'inclourà també l'anàlisi de la coherència de la lògica del projecte. En la **sostenibilitat**, es farà èmfasi en la **participació i apropiació**.

A continuació es recull un primer esborrany de les preguntes d'avaluació a considerar per cada criteri.

Criteri	Preguntes d'avaluació associades
<p>Pertinència: Congruència entre les necessitats dels beneficiaris i els objectius del projecte.</p>	<p><i>Adequació al context</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - El disseny del projecte es correspon amb els problemes, necessitats i prioritats de la població meta? <p><i>Identificació i disseny. Coherència</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - La població meta ha estat identificada amb criteris clars i coherents? - Les entitats col·laboradores són les adequades per assolir els objectius? - L'activitat programada pel projecte cobreix la necessitat detectada? <p><i>Alineament amb les polítiques públiques i el marc legal</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Com encaixa el projecte dins del marc legal? - El projecte es correspon amb els processos i polítiques de les Institucions públiques?
<p>Eficàcia: Grau de consecució dels objectius plantejats</p>	<p><i>Compliment d'objectius i resultats</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - En quina mesura s'han assolit els objectius i resultats previstos? - S'ha arribat als destinataris esperats? - Hi ha hagut altres efectes no previstos? - Els destinataris s'han trobat amb dificultats per accedir a les activitats programades per la intervenció? <p><i>Sinèrgies</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - La implicació existent per part dels <i>paradistes</i> permet assolir l'objectiu plantejat? - Hi ha aspectes de la relació entre els actors que minven l'eficàcia de la intervenció?
<p>Eficiència: Valoració dels resultats aconseguits en comparació als recursos emprats.</p>	<p><i>Planificació i gestió de recursos</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Els recursos humans, econòmics, tècnics, intangibles i materials del projecte han estat adequats? <p><i>Coordinació i seguiment</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - S'ha buscat la col·laboració amb altres entitats i institucions? En quina mesura això ha contribuït a assolir els resultats esperats? - Han sorgit obstacles, imprevistos i/o oportunitats durant l'execució del projecte? Quina ha estat la capacitat de l'entitat per donar-les-hi resposta?
<p>Impacte: efectes positius o negatius, directes o</p>	<p><i>Efectes observats</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - En quina mesura el projecte ha permès millorar l'alimentació de les

indirectes generats pel projecte.	famílies beneficiaries? - El projecte ha tingut altres efectes (positius o negatius) no esperats? - El projecte ha propiciat l'empoderament de les persones usuàries? - El projecte ha contribuït a la sensibilització de la població de La Garriga sobre el tema en qüestió?
Sostenibilitat: continuació dels efectes generats pel projecte una vegada aquest ha conclòs.	<i>Apropiació</i> - Hi ha hagut apropiació del projecte per part de l'estructura social (famílies, voluntaris, <i>paradistes</i> , etc)? Han participat activament en l'execució del projecte? <i>Participació</i> - Com contribueixen les institucions públiques en la resolució del problema? - Quin paper juguen els actors institucionals en aconseguir l'encaix entre necessitat, projecte i marc legal?

6 Metodologia i Pla de treball

El Pla de treball el conformen les següents fases:

- **Fase d'estudi** i elaboració de la **Proposta metodològica**. Durant aquest període, l'equip avaluador estudiarà i analitzarà la documentació disponible, tant de context com del projecte, per tal d'aprofundir en el coneixement sobre el tema i poder realitzar una primera diagnosi de la situació. El resultat d'aquest estudi serà una **proposta metodològica** que guiarà l'avaluació i definirà les eines necessàries per a l'obtenció de la informació. El temps estimat per a realitzar aquesta tasca és d'aproximadament tres setmanes.
- **Treball de camp**. Durant aquesta fase es recolliran els interessos i les percepcions de tots els actors implicats. La informació obtinguda durant aquest període serà analitzada i processada en l'etapa següent. El recull d'informació es farà a partir de tècniques quantitatives (per exemple, enquestes) i qualitatives (per exemple, entrevistes). Aquesta fase tindrà una durada de dues setmanes aproximadament.
- **Anàlisi de la informació** obtinguda i elaboració de l'**esborrany de l'Informe final**.
 Durant aquesta fase s'analitzarà la informació obtinguda durant tot el procés, responnent a les preguntes de l'avaluació i oferint una visió completa i rigorosa tant del projecte com del context en que aquest s'emmarca. El document resultant serà compartit amb tots els actors per a que aquests facin les seves últimes aportacions, correccions i/o observacions i donin el vist-i-plau per la redacció de l'**Informe final**. Aquesta fase durarà tres setmanes.

D'aquesta estructura del treball a realitzar se'n deriva el següent cronograma:

Fase	Setmanes									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Elaboració TDR	■	■								
Proposta Metodològica			■	■	■					
Estudi i anàlisi de la documentació				■	■					
Redacció Proposta Metodològica					■	■				
Treball de camp						■	■			
Redacció Informe Final								■	■	■
Anàlisi informació obtinguda i redacció Informe Final								■	■	■
Socialització esborrany Informe Final								■	■	■

ANNEX 2. BIBLIOGRAFIA

- Allepuz, R., Rosell, MJ, "Anatomia de la pobresa a Catalunya. Causes estructural que provoquen l'exclusió social de les persones vulnerables", Pagès Editors, Lleida, 2014
- Associació Relats de l'Alzina, "Projecte de recollida de menjar al mercat dels dissabtes de La Garriga, Febrer 2014
- Banc d'Aliments de Barcelona, memòries 2010 a 2014
- Càritas Diocesana de Barcelona, memòries de 2007 i 2014
- CESB, "Informe sobre pobresa i exclusió social a Barcelona"
- Creu Roja a Catalunya, Observatori de Vulnerabilitat, "L'afectació de la crisi en la salut de les persones. 7è estudi", Setembre 2014
- Creu Roja a Catalunya, Memòria 2014
- Departament de Benestar Social i Família, "Informe sobre l'estat dels serveis socials a Catalunya 2014"
- EdPAC, Entrepobles, GIDHS, Observatori DESC, "Informe Sobre el Dret a l'Alimentació. Impactes de la pobresa alimentària a Ciutat Vella i Nou Barris (Barcelona)", 2014
- Fundación FOESSA, "VI Informe sobre exclusión y desarrollo social en España 2008"
- Fundación FOESSA, "Informe sobre exclusión y desarrollo social en Cataluña. Resultados de la Encuesta sobre Integración y Necesidades Sociales, 2013"
- Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona, "Crisi econòmica, creixement de les desigualtats i transformacions socials. informe general enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya. 2011"
- Generalitat de Catalunya, "Pla d'acció per a la lluita contra la pobresa i per a la inclusió a Catalunya 2015-2016"
- Generalitat de Catalunya, "Document de bases. Pacte per a la lluita contra la pobresa a Catalunya", Setembre 2012
- Irene Peiró, "Dignificar i defensar el dret a l'alimentació. Promovent l'atenció integral i l'autonomia de les persones", Taula d'Entitats del Tercer Sector Social, Març 2015
- Montagut, X., Vivas, E., Supermercados, no gracias. Grandes cadenas de distribución: impactos y alternativas. Antrazyt, Ed. Icaria, 2007. En: EDPAC, Entrepobles, Observatori DESC, Informe Sobre el Dret a l'Alimentació, 2014
- Plataforma Auditoria Ciutadana del Deute, "informe sobre el deute públic a Catalunya. Independents de qui?", Octubre 2014
- Síndic de Greuges, "Informe sobre la malnutrició infantil a Catalunya", Agost 2013
- Síndic de Greuges, Informe sobre la pobresa energètica a Catalunya", Octubre 2013
- Taula d'Entitats del Tercer Sector, "Anuari 2013 del Tercer Sector Social de Catalunya"
- Taula d'Entitats del Tercer Sector, "L'ajuda alimentària a Catalunya", abril 2013
- Taula d'Entitats del Tercer Sector, "Propostes per un país més just. Les propostes del Tercer Sector Social als partits polítics per a les eleccions al Parlament de Catalunya del 27S de 2015"
- Xarxa de Consum Solidari, "El malbaratament d'aliments com a malaltia social", Setembre 2012